

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2022

Vladimír Píro

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických

Územní expanze SSSR v Evropě v letech 1922-1946

Bakalářská práce

Autor:	Vladimír Píro
Studijní program:	B0222A120001 Historické vědy
Studijní obor:	Historie
Forma studia:	Prezenční
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Hradec Králové 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu. Zároveň děkuji panu profesorovi Felcmanovi za vedení práce.

V Hradci Králové dne 16.7. 2022

Vladimír Píro

Anotace:

Práce se zaměřuje na územní vývoj evropské části Sovětského svazu socialistických republik. Objasňuje územní změny sovětského Ruska po Velké říjnové revoluci, např. odtržení Finska, dále zkoumá územní expanzi SSSR prováděnou v letech 1939-1941 formou vojenského obsazení a okupace Litvy, Lotyšska, Estonska, východního Polska, části Finska a také Besarábie a Bukoviny, které náležely Rumunsku. Zaměřuje se na anexi Podkarpatské Rusi. Objasňuje získání kaliningradské oblasti po druhé světové válce. Zkoumá historické nároky, které měl SSSR, a také skutečnosti, za jakých okolností si sovětský stát uvedená území nárokoval. Práce dále usiluje o postihu změn v okupovaných teritoriích za druhé světové války. Výzkum tématu bude založen na studiu zahraniční literatury a editovaných dokumentů. K základním metodám bude patřit analýza a komparace.

Klíčová slova: anexe, Molotov, Sovětský svaz, Stalin, ultimátum

Anotation :

Píro, Vladimír. *Territorial expansion of the USSR in the years 1922-1946*. Hradec Králové : Faculty of Philosophy, University of Hradec Králové, 2022, 65 pp. Bachelor Degree Thesis.

This work focuses on territorial expansion of the Union of Soviet Socialist Republics in the European part. Work clarify territorial changes of the Soviet Union after The Great October Revolution for example secession of Finland, territorial expansion in the years 1939-1941 in the form of military occupation of the Lithuania, Latvia and Estonia, eastern Poland, some parts of Finland, Bessarabia and Buccovina which were part of Romania. Work clarify gain of Kaliningrad after Second World War. Work also focuses on the gain of Carpathian Ruthenia. It examines historical claims, which the USSR had, and also the facts which were used by Soviets to claim territory. The work also seeks to affect changes in the occupied territories during Second World War. The research of the topic will be based on the study of foreign literature and edited documents. Basic metods will include analisys and comparison.

Keywords: anexation, Molotov, Soviet Union, Stalin, ultimatum

Obsah:

Úvod	7
1. Územní podoba evropské části SSSR po jeho vyhlášení (1922–1939).....	12
2. Zahraniční politika SSSR a teritoriální zájmy jeho vedení.....	16
2.1 Vliv Josefa Stalina na sovětskou zahraniční politiku a porovnání s Hitlerovým vlivem na německou politiku	20
2.2 Vliv V. M. Molotovova na zahraniční politiku a porovnání s vlivem J. von Ribbentropa	23
3. Pakt Ribbentrop-Molotov a územní nároky před vypuknutím druhé světové války ..	26
4. Zábor východního Polska na počátku války.....	31
4.1 Příprava a provedení anexe	31
4.2 Opětovné připojení části Polska k SSSR	34
5. Válka s Finskem a nároky na jeho území	37
5.1 Příprava na válečnou anexi.....	37
5.2 Územní zisky během války a Moskevská dohoda	40
6. Pohlcení území pobaltských států Litvy, Lotyšska a Estonska	45
7. Obsazení rumunské Besarábie a Bukoviny	48
8. Připojení Zakarpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi).....	51
Závěr	54
Seznam pramenů a literatury	57
Seznam map:	59
Přílohy	60

Úvod

Tématem bakalářské práce je objasnit územní expanzi SSSR v Evropě v letech druhé světové války. SSSR byl v roce 1922 nově vzniklý stát, který se potřeboval rychle zkonsolidovat, a to i teritoriálně. Časem se k moci dostal jako neomezený vládce komunistický vůdce Josif Vissarionovič Stalin, který plánoval zmocnění se všech bývalých území ruského impéria v minulosti.

Téma je podle mého názoru velice zajímavé, jednak proto, že nebylo v českých poměrech jako celek hlouběji prozkoumáno. Druhým důvodem je výrazná pestrost územních proměn, k nimž docházelo ve středovýchodní Evropě v celém 20. století, od po skončení první světové války až po události související s rozpadem Sovětského svazu a sjednocením Německa. Všechny územní změny, k nimž docházelo, souvisely se zásadními vývojovými tendencemi v evropské společnosti, souvisely s předchozími i aktuálními historickými souvislostmi. Odvíjely se totiž od versailleských mírových smluv s poraženými Centrálními mocnostmi a vybudování sovětského státu na území bývalého carského Ruska, postupně se v nich projevil nástup nacismu v Německu, druhá světová válka, posléze porážka Hitlerovy Třetí říše a po válce rozdělení světa do dvou antagonistických bloků. Tato fáze stejně jako rozpad sovětského mocenského bloku v důsledku porážky komunismu a následný rozpad SSSR však už nejsou předmětem výkladu.

Práce se orientuje na rozšiřování sovětského území v Evropě, ať už se jedná o územní nároky na Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Litvu, Polsko a Rumunsko, nebo nově – v roce 1945 – také na získání Podkarpatské Rusi/Zakarpatské Ukrajiny a oblasti dnešního Kaliningradu. Práce se zaměřuje pouze na evropská teritoria, nikoliv na asijská.

Téma je zpracováno především na základě zahraniční literatury a souvisejících pramenů, zvláště se pak práce zabývá rozbořem paktu Molotov–Ribbentrop. Výzkum je postaven na analýze poznatků získaných z vybraných pramenů a odborné literatury a jejich komparaci. Analyzována budou historická fakta spojená s územními změnami SSSR za Stalinovy vlády. Z hlediska problematiky územní expanze SSSR v Evropě na počátku druhé světové války je klíčovým pramenem text paktu Molotov–Ribbentrop. Smlouva ze srpna 1939 totiž podrobně stanovuje dělení území ve východní Evropě mezi Německo a SSSR.

Úvodní kapitola se věnuje situaci po Velké říjnové socialistické revoluci, konkrétně se zaměřuje na územní ztráty, k nimž po revoluci došlo. V této kapitole práce čerpá především z dostupných map a doplňuje informace literaturou od Karla Richtera.¹

V následující části bakalářské práce je představena zahraniční politika SSSR, včetně jeho teritoriálních zájmů. Práce se dotýká vnímání světa po Velké říjnové socialistické revoluci z hlediska zahraničních vztahů. Zahraniční politika měla velký dopad i na „obyčejný život“ v SSSR. Velkou roli v zahraniční politice hrála komunistická ideologie, podle níž se často rozhodovali. V této kapitole vychází práce především z monografií Jonathana Haslama,² Timothyho Snydera³ a Adama Ulama.⁴ Vesměs se všechny týkají zmiňované zahraniční politiky. Vše doplňují paměti Vjačeslava Molotova.⁵

Práce pojedná také o sovětském vůdci diktátoru Stalinovi. Byl to právě Stalin, který formoval představy o teritoriálních ziscích v podobě znovuzískání území odpadlých od Ruského carství po první světové válce. Důležitou roli hrálo jeho konkrétní rozhodování, takže je třeba rozebrat a vysvětlit, proč se rozhodoval daným způsobem, zvláště když v mocenské hierarchii sovětské komunistické moci odpovídal za všechno. I v tomto případě je čerpáno ze Snyderovy publikace, ale bohatší faktografii poskytla spíše práce Alana Bullocka⁶, který přímo Stalina komparuje s Hitlerem. Čerpáno je rovněž z Molotovových pamětí, jelikož Molotov měl ke Stalinovi velmi blízko.⁷

Následující část je věnovaná sovětskému ministru zahraničí, Vjačeslavovi Michajlovičovi Molotovovi. Vjačeslav Molotov měl jako Stalinův ministr zahraničí jednání s různými státy výhradně na starosti. Organizovat jednání směřující především k prosazení územních změn bylo výlučně jeho doménou. Vhodně posloužily především jeho paměti, které zpracoval

¹ Karel Richter, *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresi*, Epoque 2018.

² Jonathan Haslam, *Soviet foreign policy, 1930-33 : the impact of the Depression*, New York: St. Martin's Press, 1983.

³ Timothy Snyder, *Krvavé země Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Paseka, Prostor 2013.

⁴ Adam B. Ulam, *Soviet Ideology and Soviet Foreign Policy*, Cambridge University Press: 18 July 2011.

⁵ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993.

⁶ Alan Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995.

⁷ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993.

formou rozhovoru Felix Čujev.⁸ Zároveň je jeho působení v zahraniční politice porovnáno s činností německého ministra zahraničí Joachima Von Ribbentropa.⁹

K pochopení Molotova působení ve vysoké státní funkci komunistického státu je potřebné využít také práce Geoffreyho Robertse,¹⁰ v níž autor přesně postihl rozsah Molotovova vlivu v chodu mezinárodních jednáních, přestože ministr vycházel vždy ze Stalinových příkazů. Roberts popisuje Molotovovo chování v ministerské roli velmi přesně. Charakterizuje ho jako věrného služebníka a jako konzervativního dogmatického komunistu. Vzpomínky Molotova (ministra zahraničí) jsou porovnávány se vzpomínkami ministra von Ribbentropa.¹¹ Srovnáván je styl jejich jednání na mezinárodních konferencích a smlouvách, ale také míra jejich vlivu na jejich vůdce, kterým radili, a tak je mohli ovlivňovat v jejich rozhodování. Největší pozornost proto bakalářská práce věnuje jejich činnosti v rámci jednání o sovětsko-německém paktu. Vzpomínky obou klíčových aktérů jednání jsou nesporně důležitým pramenem.

V samostatné kapitole je proveden rozbor paktu Molotov–Ribbentrop a jeho jednotlivých částí, který vychází z originálního textu sovětsko-německé smlouvy. Pakt o neútočení mezi Německem a SSSR se skládá ze sedmi článků, součástí je i smlouva o jejich vzájemné pomoci. Následuje tajný protokol. Vše nebylo vyjednáno v jednom dni, proto práce analyzuje posuny v jednání. Zaměřuje se také na změny týkající se územních posunů provedených v průběhu druhé světové války. Vychází z originálního textu paktu Ribbentrop–Molotov.¹²

Další část práce se zabývá sovětskými územními nároky na Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Litvu, Polsko, Rumunsko. Také pro tuto oblast sovětských územních nároků je pakt Molotov–Ribbentropův důležitým pramenem.¹³ Jeho důkladný rozbor umožní plně charakterizovat rozsah územních nároků, ale také určit, zda byla smlouva o rozdělení východní

⁸ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993.

⁹ Rudolf Von Ribbentrop, *My father Joachim von Ribbentrop*, Pen and Sword, Great Britain 2019.

¹⁰ Geoffrey Roberts, *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953*, Paperback, Yale University Press, November 5, 2008.

¹¹ Rudolf Von Ribbentrop, *My father Joachim von Ribbentrop*, Pen and Sword, Great Britain 2019.

¹² *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quaterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 - Spring 1989.

¹³ *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quaterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 - Spring 1989.

Evropy mezi oba signatáře plně respektována a dodržena. Zvláště v územním rozdělení východní Evropy se mnoho měnilo a bylo různě korigováno.

Pro poznání rozdělení území východního Polska mezi Německo a SSSR, které bylo řešeno formou tajného dodatku připojeného k paktu Molotov–Ribbentrop, poslouží práce Karla Richtera, věnovaná zahájení války přepadením Polska.¹⁴ Potřebné bylo i prostudování dobového československého tisku, a pochopení přístupů, s nímž různé noviny informovaly o německo-sovětském útoku na Polsko.¹⁵

V případě Finska je důležitým pramenem zdigitalizovaná Moskevská mírová smlouva, řešící stanovení územních hranic mezi SSSR a Finskem.¹⁶ Pro bližší objasnění je užitečná další publikace Karla Richtera zaměřená na sovětsko-finskou válku.¹⁷

Pokud jde o pobaltské státy, tedy Litvu, Lotyšsko a Estonsko, bude jim věnována pozornost v samostatné kapitole, aby bylo dostatečně objasněno jejich obsazení Sovětským svazem. Anexe byla velmi problematickým aktem, ale hlavně výsledkem předchozího nátlaku. Sověti hodlali na území pobaltských republik vybudovat vojenské základny pro větší bezpečnost svého státu, což pobaltské země odmítly; následovala sovětská vojenská invaze a ve všech třech zemích nastolení dělnicko-rolnických vlád, které vyhovovaly Stalinovým cílům a byly připraveny provádět respektovat sovětské zájmy. Vlády byly ustaveny na principu „demokratických voleb“, ale občané každé země mohli volit pouze komunisticky orientovanou stranu.

Analýza připojení Pobaltí k SSSR bude založena na dokumentech z Ruského státního archivu. Patří k nim především pokyny pro velení Rudé armády. Jedná se např. o pokyn pro velitele baltské flotily Rudé armády viceadmirála V. Tributa (kopie byla zaslána komisaři námořnictva N. Kuzněcovovi) a pro velitele leningradského vojenského okruhu K. Meretskova. Další dokumenty přibližují vojenský vpád na estonské území.¹⁸ K poznání obsazení Litvy a Lotyšska pomůže práce lotyšského historika Arvedse Švābeho.¹⁹ I v případě pobaltských států hrál jistou roli pakt Molotov–Ribbentrop.

¹⁴ Karel Richter, *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresii*, Epocha 2018.

¹⁵ Národní listy 1939, *Národní knihovna České republiky*, Signatura: 54 A 150, roč.79 č.34.

¹⁶ *Мирный договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Финляндской Республикой*, <http://heninen.net/sopimus/1940.html>.

¹⁷ Karel Richter, *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, Epocha 2014.

¹⁸ *The Combat Order of the 8th Army of Red Army for subjugating Estonia on 13 June 1940* - Russian State Military Archives (RGVA), f. 32578, op. 1, d. 24, l. 9-11.

¹⁹ Arveds Švabe, *The Story of Latvia—A Historical Survey*, Latvian National Foundation, Stockholm. 1949.

Předposlední kapitola se věnuje anexi Besarábii a Bukoviny. Prozkoumá důležitost těchto oblastí pro SSSR. Při analýze pomůže práce historičky Rebecy Haynes²⁰, včetně Molotovových pamětí.²¹

Poslední kapitola prozkoumá, za jakých okolností SSSR připadla Zakarpatská Ukrajina a oblast dnešního Kaliningradu. Při rozboru bude vedle map využita také monografie Ivana Popa.²²

Na závěr lze shrnout, že bakalářská práce bude usilovat o zodpovězení několik otázek:

- 1/ Proč SSSR požadoval území bývalého Ruského impéria zpět a jakým způsobem to prováděl?
- 2/ Proč SSSR spolupracoval s Německem na rozdělení území ve východní Evropě?
- 3/ Zda se podařilo oběma totalitním velmocím realizovat všechny své plány na územní zisky?

²⁰ Rebeca Haynes, *Moldova: A History*, Bloomsbury Publishing 2020.

²¹ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993.

²² Ivan Pop, *Podkarpatská Rus - stručná historie států*, Libri 2014.

1. Územní podoba evropské části SSSR po jeho vyhlášení (1922–1939)

Na prvním obrázku vidíme hranice evropské části Ruského carství do roku 1918. Dříve, konkrétně do začátku Velké říjnové revoluce, bylo součástí Ruského carství od roku 1890 také Finsko, to ale vyhlásilo nezávislost hned po začátku občanské války v Rusku. Ruské carství, kromě samotného Ruska, ovládalo ve východní Evropě také pobaltské státy i tehdejšího Polského království a území zvané Besarábie. Ruské carství zmíněná území získalo v předchozích letech své existence. Samotné téma vytvoření Sovětského Svazu je ovšem velice problematické.

Sovětský Svaz byl vytvořen 30. prosince 1922. Jednalo se o spojení čtyř budoucích svazových republik - Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR), Ukrajinské SSR, Běloruské SSR a Zakavkazské SSR. Po Brestlitevském míru uzavřeném s Německým císařstvím, jak můžeme vidět na druhé mapě, ztratil Sovětský svaz značnou část svých území u západních hranic. V předchozím odstavci jsme si již zmiňovali ztrátu Finska a jeho vyhlášení nezávislosti. O nezávislost měly zájem také pobaltské státy, tedy přesněji řečeno Litva, Lotyšsko a Estonsko. Litva s Lotyšskem se zapojily do války mezi Polskem, a právě vznikajícím SSSR. Litvě a Lotyšsku se podařilo vyhlásit nezávislost a ve válce ji uhájít. Pomohlo k tomu také uzavření Řižského míru, který ukončil válku mezi Polskem a vznikajícím SSSR. Estonsko muselo o svoji nezávislost rovněž bojovat, sice se díky Brestlitevskému míru podařilo dostat ze země pryč ruská (sovětská) vojska, ale německé oddíly zůstávaly ještě do konce války v zemi. Přesto Estonci nakonec nezávislost získali. I Estonsku k tomu pomohlo podepsání Řižského míru.

Polsko dokázalo uhájít svoje území před vznikajícím Sovětským Svazem. Nový sovětský stát tak musel udělat velké územní ústupky Polsku, za cenu míru.²³ Původně však sovětské Rusko chtělo území podle Kurzonovy linie, znamenalo by to, že by hranice budoucího státu vedly až k městu Brest.²⁴ Z mapy tedy můžeme vyčíst, že nakonec hranice byly posunuty více na východ, zásluhou sovětských ústupků při jednání, aby byl dosažen mír. Besarábie a Bukovina byly předány Rumunsku.

Závěrem lze konstatovat, že Sovětský svaz měl po svém utvoření rozhodně menší území, než jaké mělo Ruské carství (viz mapa 2). Po složitých začátcích sovětský stát postupně

²³ Karel Richter, *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresi*, Epocha 2018, s.92.

²⁴ Karel Richter, *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresi*, Epocha 2018, s.93.

hospodářsky rostl a jeho rostoucí síla naznačovala, že za příhodných objektivních i subjektivních podmínek bude sovětská vláda usilovat o návrat k Baltu a blíže do střední Evropy. Stalin jako nikým neomezovaný sovětský vládce představoval právě tu příznivou subjektivní podmínku pro budoucí expanzi za sovětské hranice vytvořené po první světové válce.

Mapa 1

Státní uspořádání střední a východní Evropy do roku 1918

Státně politická organizace východní Evropy do roku 1918, In: Felcman Ondřej, Územní vývoj střední Evropy v letech 1918–1993.

Mapa 2

Státní uspořádání střední a východní Evropy podle versailleské mírové konference

Státně politické uspořádání východní Evropy podle versailleské mírové konference, In: Felcman Ondřej, Územní vývoj střední Evropy v letech 1918–1993.

2. Zahraniční politika SSSR a teritoriální zájmy jeho vedení

V očích Sovětů neměly USA a Francie nějaké významné historické nároky. I proto nejspíš tušili, že ani Francie ani USA nebudou chtít v nadcházejícím období expandovat. To také mohla být nejspíš ideální situace na změnu k dědictví marxismu. Sověti si mysleli, že je to stát založený na kapitalismu a vyznává především ekonomiku a společnost a za těchto okolností, že se jim postupně vytvářela sláva a národní zájmy. Sovětští politici tyto znalosti využívali především v diplomatických jednáních a byly to pro ně nové zkušenosti, co se týče mezinárodních vztahů. I proto Sověti byli nejspíš rádi, že mají ostatní velmoci skvěle přeceněné. To se však nedalo říct o fašistických státech. Demokraticky smýšlející země, které se postavily na odpor Hitlerovi, tak Hitlera zpočátku hrubě podcenily. Tato situace mohla mít přímo katastrofální účinky pro Sovětský svaz. Sověti už od vzniku Výmarské republiky chtěli, aby v Německu vypukla komunistická revoluce. Několikrát se o to ostatně pokusil Ernst Thälmann (komunistický politik v Německu). Věřili, že marxistická politika je ta správná, zvláště co se týče sociálních poměrů a státní ekonomiky, a byli velmi důslední a přesvědčiví v naplňování této politiky. Otázkou ale nejspíš zůstává, zda-li to byla ta správná cesta pro Sovětské Rusko.²⁵

Nejlepší pohled a zřejmě odpověď by měl na jejich smýšlení tehdejší občan SSSR, který se každý den ráno probouzel do totalitního režimu, a dá se říct, že neznal nic jiného. Běžný občan, už neměl žádnou zkušenost se světem mimo SSSR a neměl možnost vidět, jak je svět uspořádán. Většina obyvatel se tím pádem vnímala realitu jako normální, a proto na ní konzervativně lpěla, jelikož neměla většinou možnost poznat jinou politickou praxi. Jednalo se tedy o psychologický efekt podporující sžití se s realitou, která byla totalitním režimem určována a vytvářena. Nastolení jasných pravidel určených leninsko-stalinskou ideologií umožnilo, aby obyvatelé SSSR nechtěli po revoluci nic měnit. Sovětští lídři tak zahraniční politiku brali jako excelentní příležitost představit jejich režim i jinde v Evropě a tím spustit změnu režimů. Nebyla to ale nutnost. Pokud by se jejich systém uchytil v ostatních zemích světa, pravděpodobně by je to ujistovalo, že si zvolili správnou cestu.²⁶

Ostatně jinde v Evropě revoluce nastupujícímu kapitalistickému systému podlehla, neměla k dispozici ani vojenské, ani ekonomické podmínky pro možné vítězství. Navíc v SSSR byla po revoluci zavedena ohromná industrializace. Sověti se netajili myšlenkou vybudovat

²⁵ Adam B., Ulam, *Soviet Ideology and Soviet Foreign Policy*, Cambridge University Press: 18 July 2011, s. 157.

²⁶ TÝŽ: s.159.

nejúspěšnější komunisticky orientovaný systém, který by od nich převzaly další státy po celém světě.²⁷ Pokud se však podíváme do historie územních změn, zjistíme, že Rusko ztratilo poměrně dost území ve válkách proti Švédsku, Osmanské říši, ale i dokonce proti Polsko-litevské unii. Hlavní příčinou, proč Rusko důležité války prohrávalo, byla jeho celková zaostalost. Stalin proto okamžitě po svém nástupu nařídil přijmout a realizovat pětileté ekonomické plány na industrializaci země. Pravděpodobně příprava na blížící se konflikt, jelikož situace v Evropě okolo roku 1930 nevypadala vzdor existujícímu míru do budoucna příznivě. Přesto zatím sovětské komunisty potřebovali mír udržet. Sovětská diplomacie měla plán, jak si vybudovat silnou a velmi vlivnou pozici, kterou by ostatní státy světa respektovaly a válku s SSSR si nepřály.²⁸

Sověti si také uvědomovali pro ně dost podstatnou věc, čím víc bude jejich stát silnější, tím lépe bude konkurovat kapitalistické ideologii, která byla ve světě plně přijímána. V srpnu 1930 byla situace natolik vážná, že i tehdejší média potvrdily obavy vedení z chystaného útoku.²⁹ Tyto obavy z útoku způsobily sovětskému vedení kvůli nedostatečně nachystané obraně velké trápení. Proto musela sovětská diplomacie a propaganda trvat na tom, že jí jde o mírové budování socialistického státu.³⁰

V SSSR podle marxistické ideologie fungovaly pětileté ekonomické plány. Sověti věřili, že dobře zorganizované pětileté plány budou dávat světu najevo, že jsou připraveni na ohrožení země odkudkoliv. Rudá armáda měla za úkol lidem. Pětileté plány byly podporovány sovětským vedením i kvůli zahraniční politické praxi státu, jelikož měly udávat směr, ochranu a mírové podmínky pro pracující lid. S tím nelze nic víc než nesouhlasit, jelikož Sověti dle mého názoru dávali světu najevo, že v případné válce budou připraveni obětovat vše, i kdyby snad pracující museli pracovat 24 hodin denně. Jenže nikdo už nepočítal s tím, že pětileté plány přetrhají vztahy se západními mocnostmi, které se čím dál tím víc odlišovaly od Sovětů.³¹

I proto po první světové válce situace pro Sověty v evropské politice nevypadala moc příznivě. Na Sověty se neustále hledělo jako na ty s jinou nebezpečnou ideologií. Přes to Sovětský svaz našel brzo po válce stát, který byl vnímán velmi podobně jako právě SSSR. Jednalo se o Německo, stát, který byl označen jako viník předchozího velkého konfliktu. Obě

²⁷ Adam B., Ulam, *Soviet Ideology and Soviet Foreign Policy*, Cambridge University Press: 18 July 2011, s. 160.

²⁸ Jonathan, Haslam, *Soviet Foreign Policy 1930-33*, London 1983, s. 2.

²⁹ TÝŽ, s. 3.

³⁰ TÝŽ, s. 4.

³¹ TÝŽ, s. 4.

země se dohodly na přátelství a ekonomické pomoci smlouvou podepsanou v Rapallu v roce 1922. Pokud by smlouva obsahovala pouze ekonomickou spolupráci a přátelství, na pohled by to vypadalo velmi příznivě i pro západní mocnosti. Jenomže jak Německo, tak SSSR si uvědomovaly, že pro jejich přátelské vztahy může být důležité také navázání spolupráce v obchodní a vojenské oblasti. Do budoucna oba státy věděly, že na tom v dané situaci budou poměrně stejně. Oba by si přály předělat hranice východní Evropy, k čemuž budou později oba směřovat. SSSR a Německo navíc ztratily většinu svého území, ve kterém měly stále obyvatele svých etnik. U Sovětů musíme určitě zmínit záměr, že by takto získali další pracující síly, které by zvýšily efektivitu pětiletých plánů ve státě. Nehledě na to, že i ve 20. století převládaly nacionalistické prvky z 19. století. Zvláště Německo mělo po rozpadu Rakouska-Uherska příležitost sjednotit německy mluvící obyvatele pod ideou jednoho velkého německého národa.³²

V Moskvě byla sovětská výkonná moc, a nejen ta. Kominternu byla mezinárodní komunistická organizace s cílem šířit komunistickou ideologii a spojovat komunistické strany v ostatních zemích na celém světě. Na starosti ji měl věrný pobočník Stalina Vjacheslav Molotov a později Dmitrij Manuilskij. Organizace skutečně předávala rozkazy ostatním komunistickým stranám, mimo jiné italské, francouzské a dalším. Nejzajímavější zemí v tomto ohledu bylo pro Stalina Německo. KPD (komunistická strana Německa) měla v řadách německých občanů hodně voličů. Stalinovi by pak případná výhra ve volbách rozhodně vyhovovala, jelikož by o mnoho posílila spolupráci mezi oběma zeměmi, nehledě na to, že svými průmyslovými zdroji a kvalifikovanými pracujícími by Německo pomohlo SSSR v industrializaci. I proto, jak už jsme zmínili v předchozím odstavci, byla podepsána Rapallská dohoda, ale tím to nekončilo. Následovala dokonce Berlínská dohoda o neutralitě z roku 1926, která byla obnovena 1931, tedy dva roky před nástupem Hitlera a jeho režim. Stalinův plán s KPD sice nevyšel, ale nemohl ani navzdory přátelským vztahům s Německem zasahovat do jejich politiky.³³

Z toho důvodu začal nahlížet na tohle přátelství s velkou rezervou. K tomu přispěl i pakt o neútočení Německa a Polska, který mohl ve Stalinovi vytvořit dojem případného spojení proti jeho státu.³⁴ Hlavně Německo s největší pravděpodobností nevěřilo, že by

³² Timothy, Snyder, *Krvavé země Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Paseka, Prostor 2013, s. 29.

³³ Alan, Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 386.

³⁴ TÝŽ, s. 387.

Sovětský svaz mohl roku 1934 vstoupit do Společnosti národů, přesto však nakonec vstoupil, i když to byl v dané době poměrně neočekávaný krok.³⁵

Během třicátých let si Stalin uvědomoval, že mezinárodní politika není úplně příznivá. Na západě země bylo největší hrozbou Polsko, které navíc dost spolupracovalo s nespokojenými sovětskými obyvateli polské národnosti z Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Stalin vnímal Ukrajinu poměrně podřadně, a jinak na tom nebyl ani např. Hitler. Oba ji vnímali jako zdroj potravy, jelikož na Ukrajině se rozkládaly zelené a úrodné pláně, které živily velkou část populace v SSSR. Vědělo to ostatně i Německé císařství při první světové válce, které o ukrajinské území mělo velký zájem. Polsko s nespokojenými příslušníky ukrajinského národa úzce spolupracovalo, a to dokonce tak, že jim dovolilo zorganizovat vlastní armádu na polském území. Polsko si velmi dobře uvědomovalo, že oni znají velmi dobře fungování nového systému v SSSR.

Na východě země bylo ve velké nejistotě pro Sověty Japonsko. Sověti nebyli přesvědčení o Japonsku jako o mírumilovném státě do budoucna. Zvláště když v roce 1931 zachytili japonského diplomata, který by nebyl proti, kdyby byla vedena invaze na Sibiř. Spekulace následně potvrdil japonský útok na Mandžusko, které mělo společnou hranici se Sibiří. Sověti tak byli obklopeni dvěma sousedy, s nimiž již tehdy neměli zrovna skvělé vztahy. Sověti proto museli obracet svou pozornost k zabezpečení obou částí státu, západní i východní hranice.³⁶

Sovětská zahraniční politika si velmi dobře uvědomovala důležitost jednání v této situaci. Chtěla především předejít válce na dvou frontách (západ – východ země). Začala vyjednávání o řešení sovětské bezpečnosti. Určitě bylo nadějně, že Sověti chtěli zachovat mír, na druhou stranu moc dobře věděli, že nemají úplně stabilizovanou zemi. V podstatě potřebovali čas, než Polsku vrátí špionáž a „osvobodí“ všechny ty, které utekli z Ukrajinské části do Polska. I když autor ve svém díle píše, že Polsko kvůli škrtům v armádě nemohlo být vážnou hrozbou, musíme připomenout, že SSSR zatím nebyl také úplně připraven na válku. Nakonec se situace vyřešila tzv. paktem o neútočení mezi SSSR a Polskem z roku 1932. Pro obě strany to byl určitý úspěch, prosperoval z toho každý. I když byla smlouva podepsána, stále probíhala „špionážní válka“, kde se Sovětům podařilo zatknout spoustu polských špiónů. Polští špióni plánovali využít hladomor k rozvrácení stabilizace v SSSR. Nakonec od toho ustoupili

³⁵ TÝŽ, s. 388.

³⁶ Timothy, Snyder, *Krvavé země Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Paseka, Prostor 2013, s. 57.

i kvůli podepsanému paktu. Polsko si nyní bylo jisté stejně jako SSSR, že mezi danými státy nemůže vzniknout nějaká nebezpečná hrozba do budoucna, ačkoliv SSSR mělo velký zájem o změnu hranic ve východní Evropě. Pochopitelně z toho nebyli nadšení ukrajinští rolníci, na které Stalin nebral žádné ohledy, a v podstatě mu byli vydáni napospas, měl nad nimi absolutní kontrolu, což v pohraničních částech potřeboval. Právě proto pro něj bylo nutností za každou cenu stabilizovat situaci v ukrajinské části SSSR. Důležitý faktor byla kolektivizace zemědělství, která se ukrajinské části nelíbila, i kvůli hladomoru, který je postihl.³⁷

V roce 1935 se SSSR začal v zahraniční politice orientovat spíše na západ. Sověti tušili, že s Polskem nebude možno navázat trvale diplomatické vztahy, které by zajišťovaly bezpečnost. I historie obou států tomu moc nenasvědčovala. Také Německo vypadalo po nástupu Hitlera k moci dost nepředvídatelně pro seriózní diplomatický styk. A tak následně roku 1935 Sovětský Svaz podepsal spojenectví s Francií. Náramně toho využila i Kominternu, která se po spojenectví s demokratickou Francií začala orientovat na omezení šíření fašismu.³⁸

Podle Molotovových vzpomínek nabídl Hitler právě ministru Molotovovi připojení SSSR ke spojenectví s Itálií. Molotov mu odpověděl, že neví, jaký je na to názor Stalina. Nicméně Molotov svůj postoj vysvětlil ve vzpomínkách jinak; názor Stalina znal, ale nechtěl ho Němcům odhalit. Podotkl, že mezinárodní jednání nebyla často ničím jiným než hrami.³⁹

2.1 Vliv Josefa Stalina na sovětskou zahraniční politiku a porovnání s Hitlerovým vlivem na německou politiku

Stalin se velmi rád zapojoval do řešení cílů a úkolů zahraniční politiky. Pokud ale hledáme nejlepší informace o jeho angažování se v zahraniční politice, musíme se zeptat člověka, který mu byl v klíčových chvílích nejbližší a přežil i samotné „Stalinovy čistky“. Jedná se o tehdejšího ministra zahraniční Vjacheslava Molotovova. Molotov byl nástupcem předchozího ministra zahraničí Maxima Maximoviče Litvinova. Molotov o vůdci v rozhovoru s Felixem Chuevem prohlásil, že Stalin je velice sociální člověk a dobrý soudruh. Daná vlastnost se velmi hodila v zahraničních jednáních. Stalin podle něj uměl i velmi dobře řešit situace. Rada ministrů mu předkládala hodně řešení v různých nastalých situacích a on si uměl vybrat. Stalin

³⁷ Timothy, Snyder, *Krvavé země Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Paseka, Prostor 2013, s. 57.

³⁸ Alan, Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 388.

³⁹ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993. s.13-14.

požadoval, aby byly přesné a jasně dané, a pokud nebyly, nezabýval se jimi. Pravda nejspíše byla, že Stalin okolo sebe měl pouze kompetentní lidi, kterým naprosto důvěřoval.⁴⁰

Sám Molotov ale nechtěl být srovnáván se Stalinem, říkal, že to ani není možné. Nejspíše proto, že věřil a byl přesvědčený o Stalinově velikosti, a to nejspíš určovalo zahraniční politiku SSSR. Byl totiž jiný než Molotov. Nebyl to jen věk, kterým se oba politici lišili, ale Stalin byl také přirozený vůdce, a mohl proto hrát ve vedení sovětského státu klíčovou roli. Jeho autorita umožnila sjednotit národy Sovětského svazu, což bylo důležité zvláště pro období případných válečných konfliktů. Stalin podle něho rozuměl historickému dědictví Ruska a jeho velikosti v dějinách. A to se pravděpodobně přeneslo do jeho nazírání na ostatní evropské státy.⁴¹ Když v roce 1939 Molotov nahradil předchozího ministra zahraničí Litvinova, nakázal mu Stalin zbavit se všech Židů v ministerstvu. Ačkoliv nebyl zpočátku proti Židům zaujat, v rostoucí nedůvěře k nim ho zřejmě silně ovlivnilo Německo ovládané od roku 1933 Hitlerem.⁴²

Stalin podle historika Geoffreyho Robertse byl zkušený politik. Byl to muž, kterého si musel každý všimnout, jednoduše přirozený vůdce. Před kýmkoli, kdo ho navštívil, chtěl vypadat sebevědomě a mít tzv. „na vrch“. Stalin si již odjakživa kráčil za svým cílem. Jinak to nebylo ani v zahraničních jednáních, jelikož se nebál použít i násilí k dosažení jeho cílů. Jeho praktiky byly poměrně mnohdy společensky nepřijatelné. Na druhou stranu byl realista a moc dobře věděl, co si může dovolit. Stalin se uměl i velmi dobře přizpůsobit, zvláště v zahraničních jednáních uměl využívat kompromisy, nicméně pokud kompromis ohrožoval jeho moc ve státě či samotný stát, nenechal si to líbit.⁴³ Sám byl i velmi mstivý, jakoukoli zradu si velmi dobře pamatoval, a chtěl ji po zásluze potrestat, to vnímal jako úspěch. Časem se stal mistrem přetvářky, často se totiž účastnil různých jednání. Přetvářku se pak naučil a hojně využíval v jednáních ohledně zahraniční politiky, byl si jistý. Pokud šlo o vlastní realizaci nepřátelských aktů, rád nechal někoho jiného, aby to udělal za něj. Ačkoliv se Stalin účastnil většiny jednání uskutečňovaných v kolektivech, vždy stálo rozhodnutí na něm. Měl totiž schopnost podobnou jako Hitler, určit ten správný okamžik, kdy něco navrhnout, co a kdy si dovolit. Stalin nedával moc najevo emoce, i proto, že vnímal, že by se tím mohl případně prozradit. Běžně moc nemluvil, pokud nemusel, v ostatních to pochopitelně muselo vyvolávat strach, v zásadě se

⁴⁰ TÝŽ, s.159.

⁴¹ TÝŽ, s.177-180.

⁴² TÝŽ, s.192.

⁴³ Geoffrey, Roberts, *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953 Paperback*, Yale University Press, November 5, 2008, s.12.

nedal odhadnout.⁴⁴ Vyplývalo to z jeho silné vůle, spoléhal se jen sám na sebe.⁴⁵ A sám sebe považoval za vůdce mezinárodního komunistického hnutí.⁴⁶

Poměrně zajímavé je, že Stalin nikdy neměl rád chození mezi pracující, občany - na rozdíl od Hitlera. Dost často přemýšlel, kdo by ho z davu mohl např. zastřelit, byl zkrátka podezíravý a chtěl mít svůj klid. Proto mnohem raději sledoval se svými nejbližšími kolegy filmy nejen sovětské, ale i zahraniční. Stalin si tak udělal obrázek, jak se žije jinde v Evropě včetně jeho země. To se nejspíš promítlo do jeho vnímání zemí sousedících se Sovětským svazem.⁴⁷ Až v roce 1934, tedy rok po Hitlerově nástupu, si celý Sovětský Svaz uvědomil hrozbu ze strany nacistického režimu. Stalin byl totiž doposud stále zaměstnáván svou prací, a to upevňováním kultu osobnosti a nařízených čistek.

Hitler byl naopak nejspíše trochu opatrnější. Díky tomu víme, že rád posílal svoje nejbližší spolupracovníky, aby vše vyjednali za něj. Rudolf von Ribbentrop (syn Joachima von Ribbentropa) poznal poprvé Hitlera v roce 1933. Byl dokonce přítomen u mnoha konverzací, které Hitler vedl s jeho otcem. Rád Hitlera sledoval, a všiml si, že Hitler často volí nečekanou cestu, ať už se přesouvá kamkoliv. Hitler navíc poměrně často preferoval osobní formu jednání se svými podřízenými, zkrátka „mezi čtyřma očima“. Nikdy moc nechtěl, aby bylo přítomno více lidí. Když ovšem odhaloval svoje plány, vyžadoval přítomnost všech, které v danou chvíli potřeboval, aby je znali. Navíc si všiml, že Hitler se nikde dlouho nechtěl zdržovat. Ribbentrop synovi nadiktoval přesné znění jedné schůzky. Ze záznamu můžeme zjistit, že se ministr dost zapojoval do různých diskuzí s Hitlerem, sděloval mu svoje názory a vůdce jim naslouchal. Pravděpodobně to tak bylo i v zahraniční politice, kterou měl Ribbentrop na starosti. Při této schůzce potvrdila nepravdivost a nepředvídatelnost Hitlera, jelikož se nechtěl moc zdržovat na jednom místě a chtěl mít vše rychle vyřešené. Zajímavé je, že se jeho nepředvídatelnost dost projevila i v zahraniční politice a v mezinárodních jednáních, jelikož dnes už víme, co vše prošlo Hitlerovi z jeho plánů na úkor západních mocností.

V roce 1936 byl Rudolf přítomen rozhovoru jeho otce s jeho matkou, týkajícího se zahraniční politiky. Jednalo se o specifikaci zahraničních cílů Německé říše. Přesvědčoval ji, že se rozhodl správně, a také jí říkal, že Hitler jeho rozhodnutí respektuje a dodržuje. Jednalo se o vytvoření tzv. Centrálního bloku, který bude dostatečně silný a s podporou Velké Británie

⁴⁴ Alan, Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 343.

⁴⁵ TÝŽ, s. 351.

⁴⁶ TÝŽ, s. 385.

⁴⁷ TÝŽ, s. 366.

a Francie i vůči Sovětskému svazu. Hitler takovými plány hodlal očividně reagovat na sovětské zbrojení v roce 1936. I proto posléze zavedl zkrácený čtyřletý plán. Rudolfova matka si však o rozhodnutí manžela myslela své. Snažila se zvažovat výhody a nevýhody pro sebe jako člověka. Z daných vzpomínek Rudolfa víme, že jeho otec byl ve svých rozhodnutích ohledně zahraniční politiky hodně ovlivňován rodinnými příslušníky.⁴⁸

Pokud se ale Hitler rozhodoval o důležitém kroku, dost často se stávalo, že vyčkával. Byl nervózní z toho, jak na jeho rozhodnutí budou nahlížet ostatní. Své rozhodnutí si velmi často analyzoval a několikrát měnil. Mnohdy potřeboval přesvědčit sám sebe, zda do toho má jít. A to se projevovalo i v jednáních o zahraniční politice, například o mnichovské dohodě. Dnes je známo, že Hitler si stále nebyl jistý, jestli západní mocnosti nepřijdou Československu na pomoc. Hitler na sobě dával velmi znát, jak je v danou chvíli nervózní. Pokud se rozlobil, velmi nadával a máchal okolo sebe rukama. Účastníci se na to pochopitelně nedívali zrovna s nadšením, ale respektovali vůdcovo chování. Na druhou stranu Hitler byl velmi výmluvný a uměl velmi dobře přesvědčovat. Velmi důležité byly obě vlastnosti také v jednáních o územních změnách, které Hitler uměl obhájit.⁴⁹

Lze snad oba diktátory krátce porovnat. Stalin měl určené svoje osobní poslání stejně jako Hitler. Stalin věřil, že Sověti si ho zvolili proto, aby přivedl zemi k hospodářskému rozmachu a k vytoužené slávě a moci. U Hitlera to bylo trochu jinak. Hitler vnímal porážku Německa v první světové válce osobně, vždyť se jí účastnil jako voják. Věřil, že právě on je vyvoleným, který vyvede Německo od historické porážky a obnoví nadřazenost německého národa.⁵⁰ Oba tak měli přes rozdílné příčiny v zásadě stejné cíle.

2.2 Vliv V. M. Molotovova na zahraniční politiku a porovnání s vlivem J. von Ribbentropa

Pro nově začínajícího ministra zahraničí to byla tehdy náročná doba, jelikož ho čekala spousta práce, zvláště při jednání s Německem, které se již tehdy jevilo jako nebezpečná hrozba. Molotov varoval Stalina ohledně Hitlera, zřejmě tušil, že Hitler bude chtít vůči SSSR vznést v budoucnu mnoho požadavků. Dle svých pamětí i právě proto podporoval pakt o neútočení mezi Německem a SSSR a nedal na něj dopustit. Věděl, že pakt poskytne hodně času na

⁴⁸ Rudolf, Von Ribbentrop, *My father Joachim von Ribbentrop*, Pen and Sword, Great Britain 2019, kap. Witness of the Times.

⁴⁹ Alan Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 348.

⁵⁰ TÝŽ, s. 341.

přípravu země proti možné ofenzívě ze strany Německa. Nehledě na to, že Rudá armáda nebyla ve stavu, kdy by byla úplně připravena bránit zemi a sovětské teritoriální zájmy ve východní Evropě. V případě možné invaze navíc mohli zvažovat, v kterém měsíci by pravděpodobně začala. Dá se říct, že se mohli podívat do historie, do období Napoleona, který zahájil pochod na Moskvu v červnu 1812. Molotov ve svých pamětech později přiznal chybu v nesprávném odhadnutí situace.⁵¹ Nečekal, že se Německo odhodlá k útoku. V tomto případě je vidět, že Molotov pravděpodobně neměl konečné rozhodnutí, měl ho Stalin. I když ministr ke Stalinovi ohledně zahraniční politiky promlouval, stále Stalina a jeho konečné slovo respektoval. Na druhou stranu můžeme vidět, že ať už se Molotov setkal s Hitlerem nebo se scházel se Stalinem, měl svůj názor a nebál se ho vyslovit, a dokonce s nimi v několika ohledech nesouhlasil.⁵²

Zajímavé byly i jeho názory týkající se zahraniční politiky: „*Je dobře, že ruští caři zabrali pro nás spoustu země ve válkách. Tato věc udělá boj s kapitalismem jednodušší.*“⁵³ Sám navíc prohlásil, že jeho největší úkol jako ministra zahraničí byl expandovat za dosavadní hranice SSSR. Při psaní paměti si dokonce zhodnotil, že úkol společně se Stalinem zvládli celkem dobře. Podle jeho vzpomínek se jednou Stalin podíval na mapu, byla celkem malá, ale při pohledu na ní začal vypočítávat, která území patřila dříve Ruskému carství. Jednoduše si přivlastňoval skoro vše. Molotov přiznal, že v některých nárocích zašli až moc daleko. Sám si pak uvědomil, že vše má své limity, což ostatně poznal i Hitler s Ribbentropem. Přiznal, že západní problém s územím západní Ukrajiny, západního Běloruska, a Besarábie (tedy opět území bývalého Ruského carství) mohl vyřešit jen s Ribbentropem. Vzpomínal ohledně dané situace i na rozhovor s Hitlerem. Hitler chápal, že sjednocují ukrajinské, běloruské a moldavské občany do jedné země, ale už nechápal, jak SSSR objasní světu územní připojení pobaltských států. Molotov mu odpověděl, nechte to na nás, objasníme.⁵⁴

Zajímavé na tom však je, že Hitler se zajímal, jaké územní nároky má SSSR a jak to objasní před světem. Možná si z jejich případných řešení bral poznatky a získával cenné zkušenosti pro to, aby mohl lépe objasnit světu svoje nároky. Když Molotov jednal například s pobaltskými státy a s jejich komunistickými stranami, které pochopitelně chtěly, aby se jejich země přidaly do SSSR, ve svých pamětech vysvětlil, že v tomto ohledu musel být velmi sebevědomý a tvrdý. Když byl estonský ministr zahraničí v Moskvě postaven před hotovou

⁵¹ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I. R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993. s. 6.

⁵² TÝŽ, s. 7.

⁵³ TÝŽ, s. 8.

⁵⁴ TÝŽ, s. 8.

věc, Molotov mu nakázal: „*dokud to nepodepíšeš, tak domů nepůjdeš*“. Je to zajímavá fakt s ohledem na to, že dodnes mnoho lidí neví, za jakých okolností byly pobaltské státy připojeny k SSSR. Molotov tak na tomto příkladu ukazuje, že v jednáních ohledně zahraniční politiky uměl být velice tvrdý a hlavně sám poznal, kdy to bylo nezbytné. Pravděpodobně tušil, že malá země jako je Estonsko, nebude mít v dané době možnost bránit. To samé navíc řekl i estonskému ministrovi války, jehož jméno si ani nepamatoval. Sám uznává, že občas situace vyžadovala jít do extrémů.⁵⁵

Molotov přiznal, že SSSR chtěl jednat s Polskem v roce 1939 tedy těsně před tím, než jednal s Německem. Jenže už podle dřívějšího vývoje událostí se do toho Polsku nechtělo. Polsko, jak už bylo dříve zmíněno, mělo vůči SSSR negativní vztah, a to i kvůli předchozím sporům o území, či nedávný spor, který se týkal ukrajinského obyvatelstva. Molotov proto předpokládal, že pokud by přišla válka, SSSR nebude moci pomáhat bránit Polské území.⁵⁶

Z Molotovových vzpomínek navíc můžeme zjistit, že při jednání s Ribbentropem vůbec nevěděl, jak vypadala mapa carského Ruska před první světovou válkou. Poprvé ji viděl až na jednání s německým kolegou.

Když Molotov vzpomínal na velmi častá jednání s Ribbentropem, s nímž nejvíce jednal právě o teritoriálních změnách,⁵⁷ připomínal, že Ribbentrop pil při jednání s ním a někdy i se Stalinem dost často víno. Věděl také, že Ribbentrop potom poměrně dost často sděloval Hitlerovi téměř vše, o čem se na jednáních mluvilo, dokonce dával k dobru i vtipy. Stalin je však mohl myslet jinak, než jak je Ribbentrop chápal. Nejčastěji se setkávali Stalin, Ribbentrop a Molotov.⁵⁸

V této kapitole jsme tak mohli sledovat hodně zajímavých aspektů zahraniční politiky. V podstatě zjišťujeme, že SSSR se po revoluci začal v zahraniční politice angažovat, a to ve vztahu k mnoha státům Evropy. Nejčastěji však řešil svoje hranice zvláště s Polskem, což komplikovala přítomnost silné ukrajinské menšiny na polském území. Později však začal rozvíjet velkou spolupráci s Německem. Její významnou složkou bylo přetvoření hranic východní Evropy.

⁵⁵ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993. s. 9.

⁵⁶ TÝŽ: s. 9.

⁵⁷ TÝŽ: s. 9.

⁵⁸ TÝŽ: s. 10.

3. Pakt Ribbentrop-Molotov a územní nároky před vypuknutím druhé světové války

Ribbentrop-Molotov pakt byl podepsán 23. srpna 1939, tedy přesně týden před válkou. Znamenal pro Evropu nečekaný obrat dějin. Zvláště po následném zjištění, že pakt měl i svoji tajnou část. Pakt se skládá ze sedmi článků a poté následují čtyři články tajného dodatku. Pakt byl podepsán v Moskvě. Za vládu Německé říše podepsal Joachim von Ribbentrop, s plnou mocí sovětské vlády jej podepsal ministr Vjacheslav Molotov. I proto pakt nese jejich jméno. Text smlouvy je zachycen v obou jazycích signatářů - v němčině i v ruštině.⁵⁹

Při rozboru paktu zjistíme, že již v prvním odstavci se objevuje přání; obě strany chtějí posílení míru z roku 1926. Z předchozích kapitol práce víme, že Německo se SSSR spolupracovalo od podpisu Rapalské smlouvy. Zjišťujeme tedy, že pakt navazuje na výsledky předchozích diplomatických jednání mezi Německou říší a SSSR. Text smlouvy zmiňuje, že již v roce 1926 byla podepsána dohoda o neutralitě mezi oběma státy a v podstatě na danou dohodu navazuje. Zdaleka to však nebyla pouze dohoda o posílení neutrality mezi oběma zeměmi.⁶⁰

Již v prvním článku zjišťujeme, že se oba státy odvrací od jakéhokoliv skutku násilí, či ohrožení té druhé země. Zajímavé na tom však je, že obsahuje pasáž, která se týká i napadení formou aliance, nebo pokud by např. Německá říše vytvořila alianci s nějakou velmocí světa a společně napadl SSSR. Je ale zcela pochopitelné, že se do budoucna počítalo, že oba státy budou mít pravděpodobně v případném nadcházejícím konfliktu svoje spojence, kteří je budou podporovat.⁶¹

O to zajímavější je druhý článek tohoto paktu. Jedná totiž o případném válečném konfliktu. Obě země se shodly na tom, že pokud Německo nebo SSSR bude napadeno jiným státem, tak pakt nebude fungovat jako defenzivní aliance. Bylo by určitě velmi zajímavé sledovat spolupráci mezi komunisticky orientovanou zemí a nacisticky orientovanou zemí.⁶²

⁵⁹ *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quaterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 - Spring 1989, Art. 1.

⁶⁰ TÝŽ.

⁶¹ TÝŽ, Art. 2.

⁶² TÝŽ, Art. 3.

Třetí článek paktu přináší další teze odhalující charakter německo-sovětské spolupráce. Obě strany se totiž zavazují vést stálá jednání, při nichž si budou vyměňovat nové informace o situaci v Evropě. Dokonce se v článku píše o přímé výměně informací ohledně společných zájmů. Lze tak vidět, že jednání ministrů byla vedena snahou respektovat vlastní zájmy a hledat společné řešení, jak je vzájemně naplnit.⁶³

Zajímavá je určitě také pasáž ve čtvrtém článku paktu. Píše se v ní o tom, že ani jedna strana se nebude zapojovat do konfliktů s tou druhou. Zkrátka, aby komunistická ideologie neovlivňovala nacistickou ideologii. Je patrné, že obě ideologie se svých názorech často rozdělovaly a nechtěly se žádným způsobem nechat ovlivňovat. Také v tom vidíme zárodky problémů, proč dané ideologie spolu nemohly dlouhodobě spolupracovat.⁶⁴

V pátém článku se dozvídáme, co by obě strany dělaly v nepříjemné výměně názorů nebo kdyby vypukl mezi nimi nějaký menší konflikt. Zjišťujeme, že by konflikt měly řešit přátelskou výměnou názorů, a pokud by to nepomohlo, ustanovit společnou mírovou komisi. Myšlenka to byla zajímavá, nicméně neefektivní. Vyplývalo z ní sice, že oba státy, jak Německá říše nebo SSSR, chtěly řešit případné spory mezi sebou nejlépe mírovou cestou. Avšak rozdílné přístupy a představy obou států, zvláště v oblasti ideologie, by pravděpodobně nedovolily, aby se nakonec státy v rámci případné mírové komise domluvily. Nehledě na to, že obě země měly svoje cílové plány a geopolitické nároky, takže by bylo zřejmě velmi obtížné domluvit se vzájemně tak, aby mohly být zohledněny rozdílné požadavky obou stran.⁶⁵

Šestý článek paktu obsahuje délku platnosti paktu. Platnost smlouvy byla stanovena na deset let. Následoval dodatek, že každá ze stran může pakt vypovědět rok před jejím vypršením. Pokud však žádná ze stran pakt nevypoví, prodlouží se jeho platnost automaticky o dalších pět let. Pravděpodobně se obě smluvní strany chystaly na válku a potřebovaly mít jistotu, že ve fázi příprav nebude ani jedné ze stran hrozit od druhé po delší dobu nebezpečí.⁶⁶

Sedmý článek určuje způsob provedení ratifikace paktu a stanovuje, že by měla být uskutečněna v co nejkratší době. Ratifikaci paktu měly obě strany provést v Berlíně, načež

⁶³ TÝŽ, Art. 4.

⁶⁴ TÝŽ.

⁶⁵ TÝŽ, Art. 5.

⁶⁶ TÝŽ, Art. 6.

měl hned po podepsání vstoupit v platnost. Následné prohlášení uvádí, že pakt byl zhotoven v němčině a v ruštině.⁶⁷

Představené články tvoří veřejnou oficiální část smlouvy, které se vzápětí po ratifikaci stala předmětem mezinárodního práva, a to přesto, že porušil několik mezinárodních smluv a dohod. Téměř nikdo však nevěděl, že pakt obsahoval i přísně tajný dodatek. V zahraničí se dostal do povědomí až v následujících letech, když ho Německo a SSSR společnými akcemi realizovaly.⁶⁸

Tajný dodatek se skládá ze čtyř článků. V jeho úvodu se píše, že tajný dodatek navazuje na předchozí část paktu o vzájemném neútočení. Dokonce se zdůrazňuje, že je to pakt o neútočení. S vědomím toho pak Ribbentrop a Molotov v přísně důvěrných, ale otevřených rozhovorech načrtli hranice sféry vlivu ve východní Evropě. Výsledky rozhovorů potom byly vtěleny do textu o čtyř odstavcích.⁶⁹

První článek pojednává o územním a politickém přeskupování v oblasti pobaltských států. Jednalo se tedy o Finsko, Lotyšsko, Litvu a Estonsko. Hranici sfér vlivu Německé říše a Sovětského svazu měla představovat severní hranice Litvy. Všechna území od ní na sever byla určena sovětské sféře vlivu SSSR, naopak od ní na jih mělo být Německo. Oba státy si měly navzájem uznat svoje územní zájmy ve vilniuské oblasti v Litvě. Vilniuská oblast patřila před zabráním sfér vlivu Polsku, nicméně jednalo se o území, které si nárokovala Litva. Nepochybně proto byla vilniuská oblast do závěrů jednání zahrnuta.⁷⁰

V druhém článku jsou řešeny politické a územní změny v rámci Polska. Také v oblasti polského státu si Německá říše a SSSR rozdělily sféry vlivu. Hranici měly tvořit toky řek Narew, Vistula a San. V diskusi se oba ministři dostali i k otázce další existence samostatného polského státu a podobě jeho hranice. V tajném dodatku se nakonec konstatovalo, že bude-li mít Polsko samostatný stát, ukáže až budoucí politický vývoj. Obě strany si uložily povinnost vyřešit takovou otázku s pomocí přátelské dohody.⁷¹

Třetí článek tajného dodatku potvrzuje sovětský územní nárok na oblast Besarábie. SSSR měl o ni velký zájem, protože území dříve patřilo Ruskému carství konkrétně od roku

⁶⁷ TÝŽ, Art. 7.

⁶⁸ TÝŽ, Secret protocol.

⁶⁹ TÝŽ.

⁷⁰ TÝŽ.

⁷¹ TÝŽ.

1812. Německo nemělo v dané oblasti žádné požadavky, což se odrazilo v prohlášení, že Německo v dané oblasti vyhlašuje neúčast, protože nemá žádných námitek.⁷²

Čtvrtý článek zavazuje obě strany, jelikož pojednává o povinnosti udržet tajný dodatek v přísné tajnosti. Následuje datum podepsání tajného dodatku s podpisy obou ministrů Joachima von Ribbentropa a Vjacheslava Molotovova.⁷³

Poměrně zajímavé je, že Molotov se ve svých vzpomínkách nezapomněl zmínit o tom, že Hitler chtěl, aby se jednání týkalo také Velká Británie. Jelikož Británie bránila Polsko, chtěl, aby společně se SSSR porazily Velkou Británii. Znamenalo by to tedy, že by Sověti bojovali při případném konfliktu s Velkou Británií na straně Hitlera.⁷⁴ Zajímavá je ještě jedna věc. Podle Felixe Čujeva, který Molotovovy vzpomínky zpracoval, se většina historiků shodla na tom, že SSSR nabízel pobaltské státy Německu nejspíš, protože si dokázal představit případný neúspěch při jednání o pobaltských státech. Molotov to vyvrátil. Z jeho vzpomínek je patrné, že SSSR měl o pobaltské státy zájem. Pobaltí bylo totiž dříve součástí carského Ruska již od dob Petra Velikého. Na druhou stranu si každý mohl uvědomovat, že část Litvy zvaná Memel dříve patřila Prusku (z Pruska vzniklo Německo). Zmínil, že tajný dodatek v paktu Ribbentrop-Molotov, nebyl podepsán ve stejné době jako dohoda o neútočení. Prohlásil, že to je dílo západních mocností, jak poškodit reputace obou zemí. Ve světě tak tajný dodatek mohl působit dojmem nebezpečně formujícího se společenství mezi Německou říší a SSSR. Výsledek jednání se nelíbil demokratickým zemím, které pochopitelně začaly mít obavy o bezpečnost a mír.⁷⁵

Reálný vývoj německé a sovětské anexe vedl nakonec k poněkud jiným výsledkům, než tajný dodatek předpokládal. Je to dobře patrné na dvou následujících mapách. První zobrazuje teritoriální změny potvrzené oficiálně textem paktu. Druhá mapa naopak ukazuje skutečný rozsah německého a sovětského záboru. Na severu plánoval SSSR zabrat celé území Finska (dříve patřilo k Ruskému carství), a i když se to nepovedlo, podařilo se mu rozšířit předpolí u tehdejšího Leningradu (Petrohrad) a také v severní části společné hranice, což pro něj mělo důležitou vojenskostrategickou hodnotu. Sověti nakonec získali také všechny pobaltské státy včetně neplánované Litvy, která měla původně připadnout

⁷² *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quaterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 - Spring 1989, Secret protocol.

⁷³ TÝŽ.

⁷⁴ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993.s. 12.

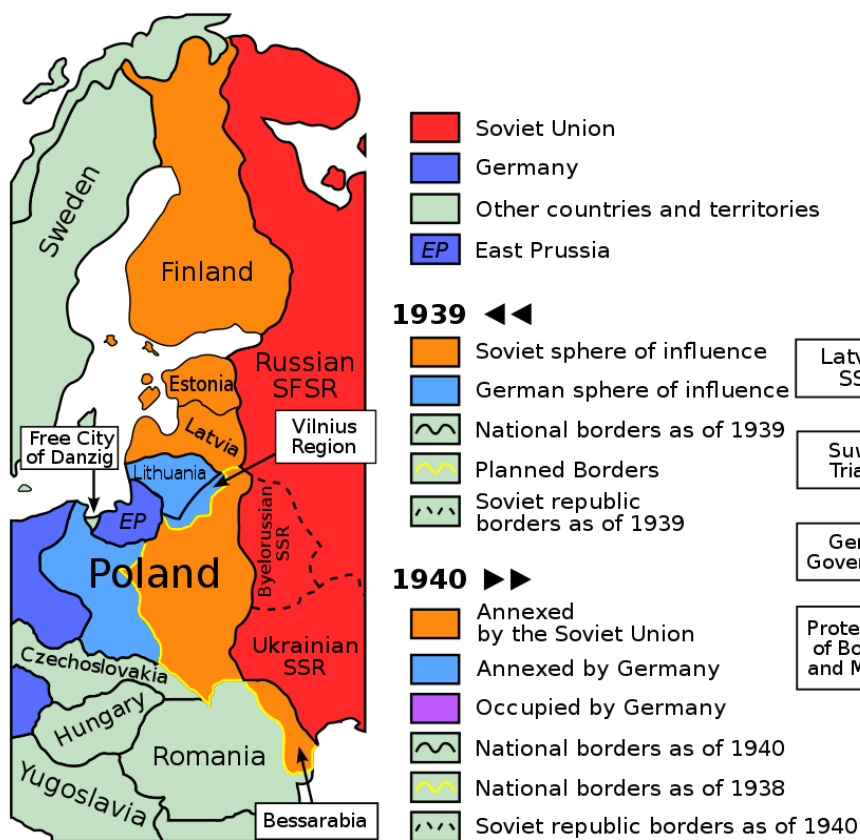
⁷⁵ TÝŽ, s. 13.

s vilniuskou oblastí k Německé říši. Sověti naopak ustoupili v západní části Polska, kde Německu přenechali více území. Besarábie a Bukovina byla připojena podle plánu k Sovětskému svazu. Je proto patrné, že obě velmoci se dokázaly dohodnout na společném řešení, vyhovujícím oběma stranám, i na prahu války, ale to právě proto, že ani jedna nebyla ještě připravena na vzájemný střet.

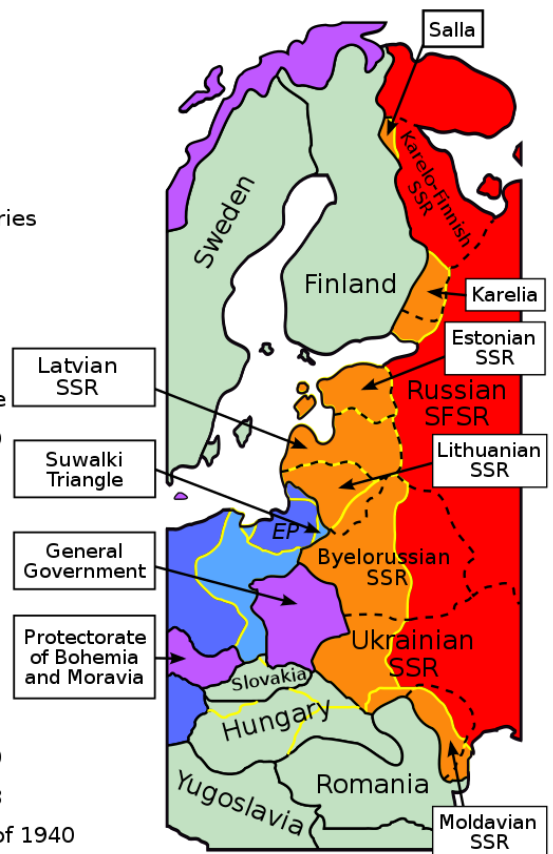
Z hlediska rozlohy získaných území to byl SSSR a nikoliv Německo, kdo získal poněkud více (a to přesto, že se Sovětskému svazu nepodařilo obsadit území celého Finska), teprve jeho přepadení Německem v červnu 1941 vytvořilo z Hitlerovy Třetí říše vítěze v soutěži o rozdělení východní části střední Evropy a Pobaltí.

Ribbentrop-Molotov.svg, Peter Hanula derivative work: Renata3, In: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=7905154>

Planned division of Central Europe according to Molotov-Ribbentrop Pact

Actual territorial changes 1939-1940

4. Zábor východního Polska na počátku války

4.1 Příprava a provedení anexe

Od podpisu paktu se Německo začalo okamžitě chystat na plnění tajného dodatku smlouvy. Jako první cíl tajného dodatku bylo Polsko. Hitler požadoval útok na Polsko co nejrychleji, jelikož měl v dodatku velký zájem o domluvené území. Nehledě na to, že Polsko podle Hitlera údajně Německou říši vyprovokovalo k válce. Německá říše, na rozdíl od SSSR, se obávala intervence západních mocností v nadcházející válce. Na druhou stranu Hitler věřil, že Britové a Francouzi opět jen vyhrožují jako v případě s Československem.⁷⁶

Sověti byli v době rakouského anšlusu a Mnichovské dohody spíše v roli pozorovatele a vyčkavatele. Pochopitelně by jim vyhovovalo, pokud by se Německá říše už tehdy zapletla do války se západními mocnostmi. Velká Británie se ale všemi prostředky snažila zajistit mír ve východní Evropě, a jelikož už dvakrát selhala při předchozích zmiňovaných událostech, nechtěla nechat Polsko padnout. To se dotýkalo také sovětských plánů uzavřených v Ribbentrop-Molotov paktu. Britové se dokonce snažili jednat i se SSSR o možné spolupráci, ale neúspěšně.⁷⁷

Stalin měl s nárokovaným východním Polskem velké plány, co se týče strategického hlediska. Představoval si, že východní Polsko bude součástí nového obranného pásma (před ostatními státy v Evropě) a bude centrem budoucích okupovaných území zakotvených v paktu Ribbentrop-Molotov. Zřejmě proto trval na okamžitém připojení stejně jako Hitler.⁷⁸ Je pravda, že Stalinův cíl mohl být také šířením komunistické ideologie i za hranice Sovětského svazu.⁷⁹

Sovětský svaz mohl vnímat zabránění území východního Polska jako návrat území, o které přišel při porážce Polskem v roce 1920, kdy bylo sice ještě carské Rusko v občanské válce, ale přesto bojovalo s Polskem o udržení předválečných držav.

Dne 1. září 1939 bylo Polsko napadeno německou armádou. Německá říše tak začínala zabírat území západního Polska domluvené paktem Ribbentrop-Molotov. Britové a Francouzi se na nějakou větší pomoc Polsku nezmohli, i to nejspíše dodalo sebevědomí Sovětům pro

⁷⁶ Karel Richter, *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresi*, Epocha 2018, s. 41.

⁷⁷ Alan Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 597.

⁷⁸ TÝŽ, s. 644.

⁷⁹ Geoffrey Roberts, *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953*, Paperback, Yale University Press, November 5, 2008, s. 38.

invazi do Polska a zabrání území, které pakt přisoudil jim. Německo využívalo taktiku bleskové války, která udělala na SSSR velký dojem. Už týden po vyhlášení války se Ribbentrop zajímal o to, zda SSSR dodrží svou část dohody o rozdělení Polska. Dne 20. září 1939 se obě armády poprvé potkaly. Generálové obou zemí dostali informace od ministerstva zahraničí poměrně pozdě, jelikož potřebovali více času na srovnání svých vojsk zpět na linii dohodnutou Německou říší a SSSR.⁸⁰ Německá říše pochopitelně nechtěla nechat Sovětům nic navíc. Sověti měli podezřívavé otázky a stále velitelům německé armády nevěřili.⁸¹

Bylo již řečeno, že na území východního Polska žilo mnoho obyvatel a ukrajinské a běloruské národnosti. To byl jeden z důvodů, proč měl Stalin o východní Polsko velký zájem. Připojení východního Polska mu mohlo poskytnout i potřebnou pracovní sílu do průmyslu a stavebnictví.⁸² Stalin se po skončení první světové války domníval, že svět pochopí jeho intervenci do Polska kvůli běloruskému a ukrajinskému obyvatelstvu, neboť se polský stát podle něho rozpadal.⁸³

Před zabráním východního Polska spustil Stalin nejprve kampaň na podporu invaze a připojení v Polsku žijících ukrajinských a běloruských menšin do SSSR. Nepochybně měl inspiraci v Německé říši, kde byla propaganda na vysoké úrovni a sklízela velké úspěchy. Před sovětskými občany musel invazi do Polska také nějak ospravedlnit, a proto apeloval především na záchranu ukrajinských a běloruských občanů. Zvláště obtížné bylo působit na ukrajinskou menšinu, která v Sovětském svazu nebyla spokojena.⁸⁴

Dne 17. září dostalo velení Rudé armády rozkaz překročit hranice Polska a vpadnout bojujícímu Polsku tzv. do zad. Podle Národních listů Molotov ještě ten den učinil projev, ve kterém objasnil světu sovětský útok. Poměrně zajímavé je, že i přes tento vpád si Sovětský svaz chtěl zachovat neutralitu.⁸⁵ Polsko boj proti dvěma mocnostem nemohlo nezvládnout, takže během týdne se SSSR podařilo východní Polsko okupovat. Statistiky uvádějí 737 mrtvých sovětských vojáků a méně než 2000 raněných. Hitler i Stalin tak první část tajného dodatku velmi rychle naplnili. Sovětům se tak podařilo získat území bývalého Ruského carství a obnovit v těchto oblastech jeho bývalé hranice. Sověti danou válku a anexi území vnímali

⁸⁰ Karel Richter, *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresii*, Epoque 2018, s. 296.

⁸¹ TÝŽ, s. 299.

⁸² TÝŽ, s. 629.

⁸³ TÝŽ, s. 301.

⁸⁴ TÝŽ, s. 629.

⁸⁵ *Národní listy 1939*, Národní knihovna České republiky, Signatura: 54 A 150, roč. 79, č. 34.

jako odplatu za porážku z roku 1920, kdy bolševici bojovali jednak s Polskem o území, jednak s menševiky v občanské válce. Stalin s Molotovem si tak pravděpodobně mohli říkat, že si berou zpět to, co jim patří.⁸⁶ Propaganda po zabrání východního Polska pokračovala v původní praxi, Stalin osvobodil běloruské a ukrajinské menšiny a garantoval jim ochranu před útiskem v rámci SSSR.⁸⁷

Vše ale nešlo tak hladce, jak se na první pohled mohlo zdát. Německá říše a někteří její generálové byli poměrně překvapeni z rychlého postupu Rudé armády. Na druhou stranu německé síly byly již 200 kilometrů za dohodnutou linií. Hitler nejspíš udělal strategicky zajímavý tah, jelikož generálové nebyli o linii pravděpodobně vůbec informováni. Zřejmě proto byla později vojska stahována za dohodnutou linii. Ačkoli byl pakt předem dohodnut a podepsán včetně tajného dodatku, přesto se ukázala jeho nepřesnost. Již 27. září se totiž Ribbentrop musel dostavit do Moskvy k projednání dělení Polska. Stalin věřil, že se mu podaří vyjednat lepší podmínky ve prospěch SSSR. Stalin pravděpodobně tušil, že nevhodnější bude ohledně teritorií zaměřovat se při jednání na etnické minority. Tentokrát byl ovšem tak sebejistý, že s Ribbentropem jednal on sám. Molotov byl v tomto jednání odsunut na vedlejší kolej. Stalin si uvědomoval, že bude muset na schůzce s Ribbentropem prosadit svůj názor o budoucím připojení Litvy nikoliv k Německé říši, jak bylo původně plánováno, ale spíše k Sovětskému svazu. Litva by pro Sověty byla zajímavým obranným bodem k případné invazi do severu země k Leningradu. Pravděpodobně Stalin předpokládal, že Německá říše by Litvu využila v budoucím útoku na SSSR. Zajímavé na tom je, že Stalin s Molotovem nepožadovali Litvu při jednání o paktu v srpnu 1939, zřejmě proto, že by je Hitler suverénně odmítl. Při nových jednáních však dosáhl svého cíle, když se mu podařilo prosadit, že velká část východního a centrálního Polska bude včleněna do SSSR. Ukrajinské a běloruské menšiny tak by v celém rozsahu připojeny do Sovětského svazu.⁸⁸

Když Stalin mohl argumentovat před Ribbentropem, že část Polska s ukrajinským obyvatelstvem včetně Litvy patří Sovětům, musel Německé říši na oplátku navrhnout nějakou kompenzaci. Věděl, že Německá říše bude chtít jistě ropu, a proto nabídl oblast zvanou Suwalki v jižní Litvě. Ribbentrop byl ve vzniklé situaci poměrně bezradný a musel vše konzultovat s Hitlerem. Hitler to schválil, protože si potřeboval pro tentokrát udržet se Stalinem dobré vztahy.⁸⁹

⁸⁶ TÝŽ, s. 629.

⁸⁷ Alan, Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 630.

⁸⁸ TÝŽ, s. 630.

⁸⁹ TÝŽ, s. 630–631.

4.2 Opětovné připojení části Polska k SSSR

Během necelého měsíce září 1939 bylo Polsko opět v podstatě vymazáno z mapy, když se o něj rozdělily obě velmoci – Německá říše a Sovětský svaz. Bylo zjevné, že Hitler vnímal toto vítězství jako důležité z hlediska posílení vztahu se Sovětským svazem. Plán s Polskem vyšel a posílila se vzájemná důvěra mezi oběma státy.⁹⁰ Na druhou stranu stále nikde nebyla jistota, že by Sověti na Německou říši změnili názor, (odvrácení se od paktu).⁹¹ Hitler dokonce údajně zamýšlel, jak využít zbytek okupovaného Polska při jednání o míru právě s Británií a Francií, jejichž válka pokračovala, ale od takového záměru postupem času odstoupil.

V každém případě mohlo být Německo spokojené, jelikož anektovalo v Polsku daleko větší území, než které mu vzala Versaillská mírová smlouva. Většina obyvatel byla polské národnosti, a jednalo se o území, které mělo okolo 93 000 kilometrů čtverečných. Ve zbytku území tehdejšího Polska Němci vytvořili podřízený protektorát, který nazvali Generální gouvernement.⁹²

Sověti získali území v rozsahu 200 000 km² s 13 milióny obyvatel, což jim pro zatím stačilo. Největší zastoupení mezi obyvatelstvem měli příslušníci ukrajinské národnosti, následovala polská menšina, zbytek náležel zejména k běloruské a židovské menšině.⁹³ Zisk znamenal značné posílení územního předpolí vlastního Ruska, takže hlavní město Moskva se dostalo do větší bezpečnosti. Sověti ujišťovali svět, že v oblasti východního Polska udělají pořádek.⁹⁴

Když se však podíváme na cíle obou válek, tak kromě získání nárokovaného území měla jak Německá říše, tak Sovětský svaz další cíle. Německo mělo velký zájem polský národ úplně zničit, či spíše vyhubit, a přitom Poláky využít jako pracující masu, „podprůměrný“ lid. Argumentovali, že obsazením východního Polska osvobodili utlačovaný ukrajinský a běloruský lid a poskytli mu svobodu žít přímo v Sovětském svazu. Nicméně jak Sověti, tak Němci se snažily využívat svých předností ve svých tajných službách (NKVD a Gestapo) aby zničily společenský řád, který fungoval doposud v Polsku. Lidé žijící v Polsku se nyní museli přizpůsobit novému systému. Ať už žili v německé okupované části nebo v sovětské, provázela

⁹⁰ TÝŽ, s. 632.

⁹¹ TÝŽ, s. 633.

⁹² TÝŽ, s. 637.

⁹³ TÝŽ, s. 637.

⁹⁴ *Národní listy 1939*, Národní knihovna České republiky, Signatura: 54 A 150, roč. 79, č. 34.

je nejistota a strach. Přesto se našli tací, kteří s okupanty sympatizovali a spolupracovali s nimi kvůli svému osobnímu prospěchu a sociálnímu vzestupu.⁹⁵

Stalin tak mohl poprvé uplatnit komunistickou ideologii a praxi na novém území, kde si mohl vyzkoušet jejich využití, a získat tak potřebné zkušenosti pro budoucno pro přenos do dalších anektovaných států.⁹⁶ Bylo okamžitě zrušeno soukromého vlastnictví výrobních prostředků, zrušena svoboda podnikání, znárodněn průmysl a obchod a pochopitelně zaveden systém jedné politické strany, tedy komunistické, vše za přímého ho dozoru samotného Stalina. Ustanovená komunistická strana požádala, aby obsazené území bylo připojeno k Ukrajinské SSR a k Běloruské SSR.⁹⁷ Podle Ribbentrop-Molotovovy smlouvy byly hranice stanoveny přesně podle plánu.⁹⁸ Východní Polsko tedy přestalo existovat a byla naopak zvětšená Ukrajinská SSR a Běloruská SSR.⁹⁹

Na území obsazené Rudou armádou tak postupně byla dotvořena západní část Ukrajinské SSR a západní část Běloruské SSR. Na těchto územích se a byla snaha posovětštit vše, co šlo.¹⁰⁰ To samozřejmě souviselo i s občany, kteří žili na tomto území. Všichni totiž dostali státní občanství SSSR. Jako úřední jazyk byla zavedena ruština, stejně jako v celém sovětském státě.¹⁰¹

Stalin navíc počítal, že bude potřeba snížit počet polských obyvatel v novém okupovaném území. Jednou z možností byla politická likvidace lidí, kteří se Sovětům nehodili. Jednoduše s cílem je označit za „nepřátele lidu“. Následující obvinění se pravděpodobně objevovalo pod pojmem „nepřátelé zřízení“. Dalším způsobem byl odsun Poláků do východních částí SSSR. Transporty polských obyvatel směřovaly především do oblastí dnešního Kazachstánu či Sibíře. Někteří polští obyvatelé sami vyhledávali ubytování v pobaltských státech - Litvě, Lotyšsku a Estonsku. Stalin k těmto krokům přistoupil nepochybně proto, aby omezil vliv Poláků na zabraném území a zastrašením je donutil nezasahovat do života nových částí SSSR.

To však nemusel být jediný důvod. Další důvod pravděpodobně byl, aby ukrajinské a běloruské obyvatelstvo mělo navrch nad polským. I před světem by to pro Stalina vypadalo

⁹⁵ TÝŽ, s. 637.

⁹⁶ TÝŽ, s. 637.

⁹⁷ TÝŽ, s. 642.

⁹⁸ *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quarterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 – Spring 1989.

⁹⁹ Alan, Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 642.

¹⁰⁰ Karel Richter, *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresi*, Epocha 2018, s. 330.

¹⁰¹ TÝŽ, s. 331.

daleko lépe. Váleční zajatci byli posíláni většinou do pracovních táborů, přičemž vše probíhalo pod dohledem NKVD, která tak měla velký podíl na ovládnutí východního Polska. NKVD byla důležitý faktor, který pomáhal armádě, aby každé nové zabraní území probíhalo s minimálními komplikacemi.¹⁰²

Stalinovi se podařilo podle paktu Ribbentrop-Molotov dosáhnout svého a zabrat východní Polsko bez výraznějších problémů. Věděl ale, že to byla pouze první část dohody. Zatímco Stalin začal připravovat připojení pobaltských států a finských nárokovaných území, Hitlerova pozornost se obrátila spíše na západ, čímž Sovětům usnadnil možnost soustředit se na další územní expanzi.

¹⁰² TÝŽ, s. 333.

5. Válka s Finskem a nároky na jeho území

Stalinovi se podařila úspěšná okupace východního Polska. Nyní bylo jeho cílem vytvoření tzv. obranné linie od finských hranic na severu až po Černé moře na jihu. Přístup lodí v Černém moři byl pro Stalina poměrně důležitý, jelikož chtěl, aby Černé moře zůstalo pro Sověty bezpečné. Proto vyslal Molotovova do Turecka jednat o možné spolupráci mezi Tureckem a Sověty. Molotov měl za úkol přesvědčit tureckého prezidenta, aby souhlasil s navrhovanou dohodou. Dohoda se týkala spolupráce ohledně přístupu do Černého moře (Turecko ovládalo Bosporský průliv, přes který byl přístup do Černého moře). Sověti si nepřáli, aby Turci pustili do Černého moře lodě ostatních států. Sověti však se svými plány ohledně Bosporského průlivu selhali. Turci svoji pozornost naopak obrátili k západním mocnostem.¹⁰³

Finsko patřilo před Velkou říjnovou revolucí k Ruskému carství. Vybojovalo si svoji nezávislost právě při Velké říjnové revoluci v roce 1917. Nezávislost mimochodem tenkrát potvrzoval i sám Stalin za bolševickou vládu. Finové navíc využili situace a získali území zvané Petsamo a přístav Pečenga na severu a důležité ostrovy pro přístup do Petrohradu (budoucího Leningradu). Dokonce se jim podařilo získat i ruskou námořní základnu v Kronštadu. Poměrně nepříjemnou záležitostí pro Sověty bylo, že hranice se tímto posunuly a důležité město Leningrad tak leželo pouze třicet kilometrů od hranic. Finsku navíc připadla podstatná část Karelské šíše. Sovětská delegace v čele se Stalinem tenkrát musela tuto nevýhodnou dohodu podepsat za cenu zajištění míru. Dalo se usuzovat, že se Sověti budou chtít těchto území, jakmile budou moci, zmocnit zpět.¹⁰⁴

5.1 Příprava na válečnou anexi

Stalin po podepsání paktu s Německem o Finsku velmi přemýšlel. Finsko poslalo své vyjednavče až v říjnu 1939, měsíc po začátku 2. světové války. Poměrně zajímavé je, že Finsko si zvolilo za svého vyjednavče přesně toho člověka, který před 19 lety vyjednával dohodu s tehdy novou sovětskou vládou. První návrh o nějaké územní změny Stalin přednesl 12. října 1939. Drtivá většina požadavků se točila okolo města Leningrad, které bylo potřeba zabezpečit. Sovětsko-finská hranice se měla posunout do vzdálenosti čtyřiceti kilometrů od Leningradu. Nepochybně proto, aby se město dokázalo lépe bránit před případným útokem.

¹⁰³ Alan Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 644.

¹⁰⁴ TÝŽ.

Požadavky dále navazovaly na finské ostrovy ve Finském zálivu. Sověti naopak nabízeli kompenzaci. Kompenzace se měla týkat strategického území mezi sovětskou hranicí a Botnickým zálivem, tedy pro Sověty území ne tak důležité. V praxi to mohlo znamenat, že Finská republika by nadále existovala v oblasti Helsinek.¹⁰⁵

Jednání však k prokazatelnému úspěchu nevedla, ačkoliv trvala již skoro měsíc. Stalin musel požadavky snižovat, ale nechtěl se za žádnou cenu vzdát svých hlavních záměrů. Byl nepochybně překvapen finskou mentalitou a neústupností, s kterou nepočítal. Věřil, že bude mít při jednáních navrch. O to více je zajímavé, že při nich Molotov zřejmě neměl rozhodující slovo. Při jednáních s Finy jednal Stalin většinou sám a Molotov byl přítomen spíše v roli asistujícího. Finská vláda byla navíc podporována finskou veřejností, a proto byla nadále ve svých požadavcích poměrně neústupná. Otázkou je, zdali to dělala dobře. Přece jenom, i když sovětská Rudá armáda nebyla po čistkách v úplně dobrém stavu, zůstávala velmi silným protivníkem. Na druhou stranu se očekávalo, že Finové budou mít výhodu „domácího prostředí“. Stalin ale finskou armádu a finskou neústupnost očividně podcenil. Stalin a jeho podřízení měli před sebou značně těžké rozhodnutí. Měli jít s neústupným Finskem do války nebo se svých požadavků vzdát?¹⁰⁶

Molotov vzpomínal na svoje jednání s finským velvyslancem Paasikivim (později se stal prezidentem). Zajímavostí je, že Paasikivi mluvil podle vzpomínek Molotova trochu rusky, dalo se mu prý porozumět. Molotov dokonce ve svých vzpomínkách zmínil, že Paasikivi četl knihu o Leninovi. Později Paasikivimu došlo, že pokud nebude dohoda mezi SSSR a Finskem, Finsko bude v problémech.¹⁰⁷

Stalin věděl, že město Leningrad nelze jen tak přesunout a bylo jasné o co mu v jednáních šlo. Hlavní cíl byl pro Stalina bezpečnost Leningradu a přes toto u Stalina tzv. „nejel vlak“, ačkoliv pro Finy to nebylo vůbec důležité, nezajímali se o sovětské požadavky. Stalin tak s Molotovem přistoupili k psychologickým hrám, napřímo se zeptali Finů, zda chtějí vyvolat konflikt. Finští vyjednávatelé zůstali naprosto klidní a řekli, že oni konflikt vyvolat rozhodně nechtějí. Atmosféra nepochybně nebyla příjemná. Vzhledem k tomu, že SSSR neustoupil ve svých požadavcích a Finové rozhodně nechtěli přistoupit na sovětské požadavky, nemělo v jednáních smysl pokračovat a finská jednací skupina se odebrala do

¹⁰⁵ Alan Bullock, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň, 1995, s. 645.

¹⁰⁶ TÝŽ.

¹⁰⁷ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee., V. M., & Resis, A. 1993. s. 10.

Helsinek. Molotov přesto pozval znovu Finskou jednací skupinu do Kremlu. Finové naopak tušili, že pravděpodobně pojednou do Moskvy pro vyslechnutí ultimáta. Jednání opět končila neúspěchem pro Sovětskou vyjednávací skupinu v čele se Stalinem a Molotovem. Finové navíc předpokládali, že sovětská armáda bude velmi těžkým soupeřem. Finsko se rozhodovalo, zda přijmout požadavky Sovětů nebo jít do války, která vypadá jako předem prohraná. Sověti zvolili taktiku vzájemné spolupráce s Finskem, to ale pro neutralitu odmítlo. Finské ostrovy blízko sovětských hranic, byly však opevněné, a Molotov využil této situace k obhajobě před Společností národů jako zbrojení proti SSSR.¹⁰⁸

Molotov doufal, že Finové nebudou chtít rozpoutat světovou válku, kvůli finským ostrovům a opět ujistil veřejnost, že sovětské požadavky jsou oprávněné. Přesto Finská vláda údajně i za podpory některých zahraničních zemí zaujala defenzivní postoj proti SSSR.¹⁰⁹

Ačkoli Finové nakonec souhlasili s posunutím hranic třicet kilometrů od Leningradu, nesouhlasili s pronájmem finského přístavu Hanko. Sovětské delegaci tak definitivně došla trpělivost a Molotov dokonce prohlásil, že nyní budou promlouvat do jednání armády obou zemí. Poměrně zajímavé je, že Finsko očekávalo, že válka se Sovětským svazem přijde, se obrátilo na švédského premiéra Albína Hanssona, a požádalo ho o vojenskou pomoc. Švédové ale Finsko zklamali, Hansson vojenskou pomoc nepřipustil. Švédsko tak potvrdilo svojí neutralitu.¹¹⁰

Finsko poté zaujalo jasný postoj, chce se za své zájmy bránit do posledního muže. Nechtělo se podřídít Sovětskému svazu. Finsko mělo velmi propracovaný strategický plán na svoji obranu včetně nově vybudované Mannerheimovy linie. Finská vláda pomocí boje za nezávislost, dokázala sjednotit celý národ. I tak doufala, že Sověti nebudou chtít jít do války.¹¹¹ Bylo totiž pravděpodobné, že SSSR se chystal na vojenskou expanzi svých územních zájmů.¹¹²

Na druhé straně tábora však probíhaly intenzivní strategické přípravy. Stalin konkrétně vnímal Finsko velmi nebezpečné i z toho důvodu, že Finsko se mohlo spojit jak se západními mocnostmi nebo s Německou říší. Nehledě na to, že Finsko by mohlo využít situace, kdyby se Sověti ocitli ve válce s nějakou velmocí typu Japonska, nebo západních mocností. Vzhledem k tomu, že Leningrad, jak už jsme si dříve zmiňovali, byl pouze 30 kilometrů od hranic a

¹⁰⁸ Karel Richter, *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, Epoque 2014, s. 38–39.

¹⁰⁹ TÝŽ, s.39.

¹¹⁰ TÝŽ, s.41.

¹¹¹ TÝŽ, s.43.

¹¹² TÝŽ.

sovětská armáda by se nestihla dostatečně zmobilizovat.¹¹³ Sověti navíc tlačili na Švédskou vládu, aby si nerozmyslela vojenskou pomoc Finsku. Proto sovětští generálové chtěli mobilizovat co nejvíce ozbrojených sil, který měl SSSR k dispozici. Stalin byl zásadně proti. Chtěl využít vojáky pouze z leningradské oblasti, věřil, že to bude stačit. Dokonce si myslel, že Finové nemají potřebné sebevědomí. Stalin také trval na tom, že útok nesmí trvat déle než dva týdny.¹¹⁴ Leningradská oblast patřila do Karelské ASSR.¹¹⁵

První výstřel z dělostřelectva, byl pravděpodobně ze Sovětské strany, nicméně nikdo nedokázal přesně určit odkud se vystřelilo, mohla to být i sovětská provokace ke konfliktu. Molotov ale situace dokonale využil a hned si pozval finského diplomata do Moskvy. Sdělil mu jasné sdělení, že v patnáct hodin a čtyřicet pět minut byla ostrá palba a byli usmrceni tři vojáci a jeden důstojník. Molotov chtěl využít situace k posunutí finských jednotek o dvacet až dvacet pět kilometrů pryč od finsko-sovětských hranic. Finsko odmítlo obvinění, že palba přicházela z finské strany.¹¹⁶ Později se potvrdilo, že opravdu střílelo sovětské dělostřelectvo do svých vojáků, pravděpodobně v rámci rozpoutání konfliktu. Molotov svoje obvinění stupňoval a nadále lživě obviňoval finskou armádu ze střelby do sovětské armády. Situace vyústila v sovětský útok 29. listopadu až 30. listopadu na Finsko a oficiální zahájení války, která později bude známá jako „Zimní válka“.¹¹⁷

5.2. Územní zisky během války a Moskevská dohoda

Sověti započali válku už v podstatě 29. listopadu, jelikož vše měli nachystané a jen čekali na rozkaz od velitelství. Z počátku bylo hlavním cílem sovětské vojenské operace ve Finsku dobýt a ovládnout prostory zvané Hintola, Imatra, Viipuri. Poté měl následovat další postup na zabránění území více ve vnitrozemí. Poměrně zajímavé je, že Sovětský svaz stále počítal s tím, že se Švédsko může zapojit do války. Sověti tedy měli plán, kdyby se to náhodou stalo. Nad svými generály dohlížel, nikdo jiný než Stalin. Ten se radil se svými generály a kontroloval, zda plní domluvený plán.¹¹⁸

SSSR měl také v plánu ustavení vlády finské komunistické strany na dobytém území. „Lidová vláda Finska“ byla v podstatě protiváha proti finské současné vládě. Měla tedy

¹¹³ TÝŽ, s. 47.

¹¹⁴ TÝŽ, s. 48.

¹¹⁵ Marek Pečenka – František Honzák – Jitka Vlčková, *Evropa v proměnách staletí*, Libri 1997, s. 299.

¹¹⁶ Karel Richter, *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, Epoque 2014, s.51.

¹¹⁷ TÝŽ, s. 52.

¹¹⁸ TÝŽ, s. 152.

podkopat autoritu původní finské vlády, což by mohlo ve finále znamenat i občanskou válku. Nesporně zajímavé je, že se případné utvoření Finské sovětské republiky zmiňovalo i v předválečných jednáních.¹¹⁹ Sovětům by tato situace pomohla. Před světem mohli ukazovat, že nejsou ve válce s Finskem oni, nýbrž, že Finsko je v občanské válce. V podstatě by se jednalo o revoluci, které by Sověti pouze pomáhali.¹²⁰

Mereckov (sovětský velitel), pak pronesl zajímavou větu: „*V rámci plnění svých povinností vůči sovětské vládě a našemu velikému lidu nařizují vojskům Leningradského vojenského okruhu překročit hranici, rozdrtit finská vojska a zabezpečit na věčné časy severozápadní pohraničí s městem Lenina – kolébkou proletářské revoluce.*“ Sověti očividně vnímali jako povinnost zajistit bezpečnost městu Leningrad jako důležitému městu. Je jasné, že to tak vnímali, jak generálové, tak také vojáci.¹²¹ Proto nejspíš byla sovětská Rudá armáda hodně motivovaná. Sovětská armáda navíc nasadila velké množství letadel a tanků. Finové navíc měli nevýhodu v tom, že sovětsko-finská hranice byla prostě příliš dlouhá.¹²² Sovětská invaze do Finska navíc nevyvolávala dobré ohlasy

Postupně však vycházelo najevo, že sovětské plány o rychlém postupu a zabírání území se zkrátka nenaplněly. Nespokojenost byla znát také u sovětského lidového komisaře Vorošilova, který sám prohlásil, že se ve Finsku Rudá armáda nemůže dlouho zdržovat.¹²³

Nejvíce nahněvaný byl ten nejvyšší, tedy Stalin. Sovětský nezdár dobýt finské území podle daného plánu mohl působit i problémy směrem k postavení SSSR v Evropě. Velmoci mohly vnímat, že Sověti nemají takovou vojenskou sílu. Stalin se pochopitelně na velení armády rozzlobil. Stalin začal vytýkat svým generálům nesplnění jeho plánu. Vše se zvrhlo až k hádce mezi Stalinem a Vorošilovem. Vorošilov určil Stalina jako viníka sovětského nezdaru, a navíc vytkl Stalinovi popravení několika velitelů během Stalinových čistek. Stalin si rozhodně nenechal líbit to, co mu Vorošilov vytkal a vykázal ho. Následovalo hledání viníků. Pochopitelně se rozdávaly tresty. Nejkrutější trest byl trest smrti, který byl určen některým velitelům. Řada velitelů byla zbavena funkcí a hodností.¹²⁴

Reakce ve světě nebyla pro Sověty příznivá. Téměř všechny národy přály vítězství Finům. Neutrální postoj muselo kvůli paktu Ribbentrop-Molotov zaujmout Německo. Hitler se

¹¹⁹ TÝŽ, s. 197.

¹²⁰ Geoffrey Roberts, Molotov: Stalin's Cold Warrior, Potomac Books, Inc., 2012, s. 38.

¹²¹ Karel Richter, *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, Epoque 2014, s. 154.

¹²² TÝŽ, s. 160.

¹²³ TÝŽ, s. 175.

¹²⁴ TÝŽ, s. 196.

navíc potřeboval soustředit na válku se západními mocnostmi.¹²⁵ Jistě nepříjemnou věcí by byl fakt, kdyby se podařilo vytvořit světovou alianci proti sovětské agresi. I tak ale byly do Finska dodávány zbraně z ostatních světových států, a dokonce tajně z Německa.¹²⁶ Ještě horší situace však byla, když se začalo spekulovat o možné intervenci Británie s Francií v Zimní válce. Británie s Francií dokonce vypracovali plán přesunu svých vojsk přes Norsko a Švédsko na pomoc Finsku.¹²⁷ Stalin tušil, že sovětsko-finská válka ohrožuje zahraniční politiku a musí být co nejdříve ukončena.

V lednu 1940 sovětská vláda projevila ochotu zúčastnit se mírových jednání, chtěla ovšem vědět finské podmínky. Na podmínkách se však nebyli schopni domluvit.¹²⁸ 266 Zlom přišel až v březnu, kdy dala finská vláda souhlas k mírovému jednání se Sovětským svazem. S mírovým jednáním nesouhlasili západní mocnosti jak Británie, tak Francie, kteří dodávali materiální pomoc Finsku. Pravděpodobně předpokládali, že mírová jednání v této chvíli nebudou pro Finsko výhodná.¹²⁹ Sověti navíc hrozili, že by v případě finské neochoty jednat, mohli sestavit „finskou lidovou vládu“ jako nebezpečnou opozici současné finské vládě.¹³⁰

Molotov ve svých pamětech vzpomínal na invazi do Finska. Podle jeho slov byl Sovětský svaz ještě k Finsku milosrdný. Sověti totiž mohli anektovat i celou zemi. Podle Molotovova bylo dobře, že k anexi celého Finska nedošlo. Pravděpodobně by to mohlo podnítit vytvoření protisovětské akce, ať už formou nějaké aliance či pomoci. Anexe celého území nebylo možné dosáhnout také z toho důvodu, že podle jeho názoru byli ve Finsku příliš neústupní a vzdorní lidé. Podle něj by nefungovala ani metoda, která by z Finska vytvořila minoritní národ v SSSR.¹³¹

Můžeme konstatovat, že kvůli špatné situaci ve Finsku (značná nejistota v zemi kvůli případné „finské lidové vládě“), ale i nepřicházející pomoci Společnosti národů, se Finsko muselo uchýlit k mírovým jednáním. Nehledě na to, že Finsko nemělo takovou vojenskou sílu jako Sovětský svaz.

¹²⁵ *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quarterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 – Spring 1989.

¹²⁶ Karel Richter, *Hranice placená krví: Sovětsko-finské války*, Epocha 2014, s. 208.

¹²⁷ TÝŽ, s. 209.

¹²⁸ TÝŽ, s. 266.

¹²⁹ TÝŽ, s. 268.

¹³⁰ TÝŽ, s. 271.

¹³¹ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993. s.10.

Při stále trvajících bojích dne 12. března 1940 byla podepsána mírová smlouva mezi SSSR a Finskem. Mírová smlouva se skládala z devíti článků. Nejdůležitější byl druhý článek, kde se pojednávalo o změně hranic. Byla ustanovena nová linie, která obsahovala: „*Celou Karelskou šíji s městem Vyborg (Viipuri) a záliv Vyborg s ostrovy, západní a severní pobřeží jezera Ladoga s městy Kexholm, Sortavala, Suovarvi řada ostrovů ve Finském zálivu, území na východ od Merkjärvi s městem Kuolajärvi, část poloostrovů Rybachy a Sredny - podle mapy připojené k této dohodě.*“ „*Bližší popis hraniční linie stanoví smíšená komise zástupců smluvních stran, která musí být vytvořena do deseti dnů ode dne podpisu této smlouvy.*“¹³²

Touto mírovou smlouvou, ale události nekončily. Již dva týdny po podpisu mírové smlouvy Molotov hovořil o tom, že Británie s Francií chce Finsko využít k útoku na Sovětský svaz. Sověti podle něj brali Zimní válku jako vítězství nejen nad Finskem, ale i nad západními imperialistickými státy (Británií a Francií), které Finsku pomáhaly např. dodávkou zbraní.¹³³ Později, v roce 1941 se při německé invazi do SSSR zapojilo Finsko opět do bojů se Sovětským svazem. Část Sověty dobytého území se podařilo finské armádě vybojovat zpět, ale pouze na tři roky (1941–1944). Po roce 1944 Sověti měli dobyté území ze Zimní války nazpět ve svém držení.¹³⁴

Jak již víme, SSSR nedosáhl původního plánu ještě z dob podpisu Ribbentrop-Molotov paktu. Sovětům se nepodařilo anektovat celé Finsko, ale podařilo se jim získat důležitá území a některá měla dokonce zásadní strategický význam. Klíčový byl také posun hranic do větší vzdálenosti od města Leningrad, symbolu socialistické revoluce. Nepominutelným ziskem bylo obsazení poloostrova Hanko a Rybářského poloostrova. Pro účely námořní obrany měly velkou hodnotu ostrovy ve Finském zálivu. A posun hranic se týkal také oblasti Salla. Sověti získali cenné zkušenosti do příštích jednáních ohledně svých zájmů v Evropě.

¹³² *Мирный договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Финляндской Республикой*, dostupné z: <http://heninen.net/sopimus/1940.htm>.

¹³³ Geoffrey Roberts, *Molotov: Stalin's Cold Warrior*, Potomac Books, Inc., 2012, s. 38

¹³⁴ Marek Pečenka – František Honzák – Jitka Vlčková, *Evropa v proměnách staletí*, Libri 1997, s. 299.

135

¹³⁵ *Mapa moskevského míru dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3760673>.*

6. Pohlcení území pobaltských států Litvy, Lotyšska a Estonska

Po vyřešení „finské otázky“ se Stalinova pozornost obrátila na poslední dva územní nároky, směřované k pobaltským státům a východnímu území Rumunska (Besarábie a Bukovinu). Stalin věděl, že téměř se štěstím unikl válce se západními mocnostmi, (hrozilo tehdy, že by se do války s Finskem zapojily). Měl ponaučení, že do války jít nelze, navíc se ukázalo, že sovětská armáda není v ideálním složení. Výrazně se pro něho situace zlepšila, když Hitler přesunul svá vojska na západ k boji s Francií a Velkou Británií, znamenalo to ohromnou výhodu pro Sověty. Vzhledem k tomu, že západní mocnosti byly zaměstnány válkou proti Hitlerovi, mohl Stalin realizovat plány bez hrozby jejich intervence.¹³⁶

Stalin měl ve svém hledáčku pobaltské státy, tedy Litvu, Lotyšsko, Estonsko. Výhodou pro něj bylo, že Sověti měli s pobaltskými státy podepsané dohody o vzájemné pomoci z roku 1939; ty k tomu byly přinuceny; jinou možnost, než podepsat tehdy neměly. Sověti tak ovládali na území Litvy, Lotyšska a Estonska, především na jejich ostrovech a průlivech námořní a vojenské základny. Stalin již v roce 1939 naznačil lotyšskému ministru zahraničí Muntersovi, že sféry vlivu byly paktem Ribbentrop-Molotov rozděleny, takže Sověti Litvu zaberou kvůli své ochraně před Německem.¹³⁷ Německo totiž již v březnu 1939 pomocí nátlaku úspěšně obsadilo litevské město Klajpeda (oblast Memelu).¹³⁸

Stalin využil pro naplnění svých záměrů zabránění východního Polska; v této oblasti leželo totiž město Vilnius (Vilno), které si Litva nárokovala již dříve, po dosažení své nezávislosti. Sověti si v jednáních s Německem vyjednali Litvu až po zabránění Polska (nepatřilo to k původní dohodě, podle níž měla Litva připadnout do německé sféry vlivu). Litva měla sama dost problémů s národnostními menšinami, na jejím území žili jednak Poláci, ale i Bělorusové a velká skupina Židů. Litva se nikdy nesmířila se ztrátou svého hlavního města Vilnius. Sovětský svaz tak měl pro blížící se jednání skvělou pozici. Litva bez problémů přistoupila na Stalinovy požadavky, tedy ustanovení vojenské základny Rudé armády na území Litvy, výměnou za oblast Vilna, ve které se nacházelo původní hlavní město Litvy Vilnius. Stalinovým záměrem ale nebylo získat pouze vojenskou základnu, byla to jen první část jeho

¹³⁶ Timothy Snyder, *Krvavé země Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha 2013, s. 147.

¹³⁷ Arveds Švabe, *The Story of Latvia—A Historical Survey*, Latvian National Foundation, Stockholm. 1949, kap. VII.

¹³⁸ Marek Pečenka - František Honzák - Jitka Vlčková, *Evropa v proměnách staletí*, Libri 1997, s. 306.

plánu. Druhou byla změna vlády; Stalinovi se nelíbila současná litevská vláda, a proto ji chtěl nahradit komunisticky orientovanou vládou.¹³⁹

Při konferenci, kterou tři pobaltské státy uspořádaly v březnu 1940, se Litva, Lotyšsko, Estonsko dohodly na větší spolupráci. Ministři těchto zemí předpokládali, že Stalin se bude chtít svými požadavky dovést k obsazení těchto států, a proto začali více spolupracovat. Situace v Evropě pro ně také nevypadala příznivě, neboť pobaltské státy byly proti SSSR zcela samy. Lotyšský ministr zahraničí Munters si vyloženě přál, aby se Sovětský svaz zapletl do dlouhé války, jelikož by se odvrátila jeho pozornost od pobaltských států.¹⁴⁰

Sověty tlačil čas, chtěli mít pobaltské státy stabilizované dříve, než Německo zajistí svoje hranice na západě. Byl to pro ně v tomto období hlavní cíl. Vztahy mezi pobaltskými státy a Sovětským svazem se tak začaly postupně vyostřovat. Stalin a Molotov potřebovali mít celé Pobaltí začleněné do Sovětského svazu. Sovětům velmi pomáhaly levicově orientované politické strany v pobaltských státech.¹⁴¹ I vzhledem k předchozím dohodám o sovětských základnách na těchto územích z roku 1939 měli Sověti navrch, a to také ve vojenské síle, jelikož v každém státě už byly posádky sovětských vojáků. Měli také důkladné mapy a plány pobaltských států. Stalin se svojí armádou připravoval vojenskou operaci, cílem bylo udeřit rychle a tvrdě.¹⁴² O pár dní později dorazili i sovětsí vyslanci do každého z pobaltských států. Zhdanov byl poslán do Estonska, Vyshinsky byl poslán do Lotyšska, Dekazonov do Litvy. Ani jeden neuspěl a jednání pokračovala.¹⁴³

I Molotov ve svých pamětech tvrdil, že v pobaltských státech skutečně byli komunisté a mnozí lidé, kteří se chtěli k Sovětskému svazu připojit. Zmiňoval, že buržoazní představitelé pobaltských států jeli jednat do Moskvy, ale odmítli podepsat dohodu o připojení svých států k SSSR. Molotov, který se jednání s pobaltskými státy společně se Stalinem zúčastnil, připomněl, že bylo potřeba být při jednáních tvrdý a neústupný. Dokonce lotyšskému ministru zahraničí řekl, že se nazpět domů nedostane, pokud dohodu nepodepíše. Takto se to opakovalo i s estonským velvyslancem. Podle Molotova sovětská taktika zabrala a SSSR dosáhl svého. Sám zmínil ve svých pamětech, že jeho slova při vyprávění zní velmi tvrdě, nicméně jednání

¹³⁹ Timothy Snyder, *Krvavé země Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha 2013, s. 147.

¹⁴⁰ Bernd Wegner, *From peace to war Germany, Soviet Russia and the world 1939-1941*, Hamburg 1997, s. 88.

¹⁴¹ TÝŽ, s. 89.

¹⁴² Tõnu Tannberg, Enn Tarvel, *DOCUMENTS ON THE SOVIET MILITARY OCCUPATION OF ESTONIA IN 1940*, University of Tartu, Kistler-Ritso Estonian Foundation, Tallinn 2006, s. 85.

¹⁴³ Bernd Wegner, *From peace to war Germany, Soviet Russia and the world 1939-1941*, Berghahn Books, 1997, s. 89.

probíhala mnohem mírněji. Molotov si dokázal představit situaci pobaltských států. Vzhledem k tomu, že v okolí nebyla velmoc, která by jim dokázala pomoci, musely jednat rychle. Molotov zmínil, že velvyslanci pobaltských zemí byli váhaví a nerozhodní. Podle něho bylo jasné, že se buržoazní vůdci těchto zemí nechtěli nechat dobrovolně začlenit do socialisticky orientovaného státu. Bylo zřejmé, že jim nepomáhala ani mezinárodní situace, protože pobaltské státy se vyskytly samy mezi Sovětským svazem a Německou říší.¹⁴⁴ Sověti potřebovali něco, čím by případnou anexi obhájili. Molotov poslal dopis do Litvy, ve kterém dával najevo, že došlo k únosu tří sovětských vojáků v Litvě. Litva navrhovala celou věc prošetřit sovětsko-litevskými bezpečnostními službami. Sověti odmítli a v den kdy Německo obsadilo Paříž, poslali Litvě ultimátum. Hned druhý den 15. června 1940 Litvě nezbývalo nic jiného než podepsat souhlas s připojením. Sovětská vojska vtrhla do Litvy a obsadila Litvu až k pohraničí Lotyšska. Lotyšsko tak bylo zcela obklíčeno, na severu sice bylo Estonsko, ale to dostalo ultimátum od SSSR stejně jako Lotyšsko. Sověti pak v případě Lotyšska a Estonska využili jako záminku mrtvé sovětské pohraničnický, kteří byli údajně bezdůvodně zabití. Sověti chtěli v těchto státech vytvořit prosovětskou vládu. Dne 17. června sovětská vojska po podepsání ultimáta vtrhla do Lotyšska. Stejně jako v Litvě i v Lotyšsku byla okamžitě moc předána prosovětské vládě. O den později sovětská vojska vstoupila do Estonska i v něm vytvořila prosovětskou vládu. Navíc hrozilo nebezpečí, že pokud Lotyši nepodepíší, sovětské bombardéry zničí v Lotyšsku velká města.¹⁴⁵ Sověti mohli být nakonec spokojeni, protože se jim podařilo dosáhnout připojení pobaltských států k Sovětskému svazu bez války.¹⁴⁶

Sovětský svaz získal obsazením pobaltských států neomezený přístup k Baltskému moři a mohl zavést na anektovaném území svoje pořádky. Molotov se Stalinem prokázali velmi dobrou znalostí poměrů v pobaltských státech a schopnost plně vědomostí využít pro dosažení cíle. Věděli, že nejspíš zapůsobí taktika psychologického nátlaku, a prokázali, že skutečně zafungovala. Důležité pro ně bylo, že připojení pobaltských států proběhlo na rozdíl od Finska bez války. Jakmile byla anexie dokončena, Sověti se ihned zaměřili na ovládnutí dalšího bývalého území carského Ruska, tedy oblasti Besarábie a Bukoviny, které v dané době patřily k Rumunsku.

¹⁴⁴ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I. R. Dee, V. M. & Resis, A. 1993. s. 9.

¹⁴⁵ Arveds Švabe, *The Story of Latvia—A Historical Survey*, Latvian National Foundation, Stockholm. 1949, kap. IX.

¹⁴⁶ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee., V. M., & Resis, A. 1993. s. 9.

7. Obsazení rumunské Besarábie a Bukoviny

Po červnovém zabrání pobaltských států Stalin rychle připravoval zabrání posledního teritoria zahrnutého do smlouvy podepsané Ribbentropem a Molotovem v roce 1939, tedy Besarábie a Bukoviny.¹⁴⁷ Poměrně zajímavé je, že se Sověti v roce 1922 dohodou zřekli nároků na Besarábii přímo Rumunsku.¹⁴⁸

Molotov ve svých pamětech zmínil, že Sověti nikdy neuznali Besarábii a Bukovinu za rumunské území.¹⁴⁹ Když Ribbentrop a Molotov jednali o sovětsko-německém paktu, Molotov nevěděl, kudy přesně vedla hraniční čára mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem. Důležité ale bylo město Černovcy (dnes Černivci na Ukrajině). Molotov nakreslil ukázkou mapy východní Evropy s městem Černovcy v SSSR. Němci reagovali tak, že Černovcy byl součástí Rakouska-Uherska, a ptali se, jak si to mohou Sověti dovolit nárokovat. Sověti si nárokovali město Černovcy vzhledem k velkému množství Ukrajinců žijícím v této oblasti. Německý velvyslanec Fridrich von Schulenburg reagoval hodně nepřičetně.¹⁵⁰ Nebál se říct, že město Černovcy nikdy nepatřilo do Ruska, ale náleželo Rakousku-Uhersku a po válce Rumunsku.¹⁵¹ Oblast se jmenovala Bukovina a Molotov trval na tom, že její ukrajinské obyvatelstvo se musí stát součástí sovětské Ukrajiny, a proto se připojit k SSSR. Schulenburg sdělil sovětské stanovisko Hitlerovi a ten nároky Moskvy akceptoval. Hitler nejspíše nechtěl poškodit nově navázané přátelství se SSSR. Bukovinští Ukrajinci vítali Sověty jako osvoboditele, jelikož Rumuni je využívali pouze na těžkou práci. Problém nastal poté, co se Ukrajinci dostali do SSSR, protože se cítili osvobozeni, a proto nechtěli pracovat.¹⁵²

Když byl Ribbentrop v Moskvě, žádný problém s anexí nebyl, jelikož pro Německo Besarábie a Bukovina neměla skoro žádný význam a Hitler souhlasil se sovětským nárokem. Mezitím sovětská diplomacie jednala s Rumunskem. Molotov přiznal, že měli s rumunskou vládou kontakty a z nich se Sověti se dozvěděli poměrně nepříjemnou věc. Hitler rumunské

¹⁴⁷ *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quaterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 – Spring 1989.

¹⁴⁸ Traian Golea, *Bessarabia and Bucovina*, Romanian Studies 1981, s. 8.

¹⁴⁹ Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I. R. Dee., V. M., & Resis, A. 1993. s. 10.

¹⁵⁰ TÝŽ, s.11.

¹⁵¹ Marek Pečenka, František Honzák, Jitka Vlčková, *Evropa v proměnách staletí*, Libri 1995, s. 155.

¹⁵² Felix Chuev, Vjacheslav Molotov, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I. R. Dee., V. M., & Resis, A. 1993. s. 11.

vládě sdělil, aby Sovětům podstoupila Besarábii a Bukovinu, ale že tyto oblasti Hitler vrátí Rumunsku zpět.¹⁵³

Ribbentrop-Molotov pakt definitivně eliminoval německou pomoc Rumunsku v ochraně jeho suverenity. Proto nemohli být rumunští vyjednávači úspěšní, i když apelovali především na německý antibolševismus. Německo, ale nemělo zájem na porušení Ribbentrop-Molotov paktu a sovětské nároky uznalo. Hitler nechával Sovětům prostor na realizaci plánů, což Rumunsko nejprve nedokázalo pochopit. Vzhledem k tomu, že Německo stále válčilo na západě s Francií a Británií, potřebovalo mít na východě „klid“.

Molotov si pozval rumunského vyjednače do Sovětského svazu. Dal mu termín, ve kterém musí rumunská vojska vyklidit Besarábii a Bukovinu, aby tam sovětská vojska nenarazila na odpor, až budu území obsazovat. V podstatě se jednalo o formu ultimáta, dost podobného tomu, co bylo použito při okupaci pobaltských států. Molotov postavil rumunského velvyslance před hotovou věc. Sdělil mu, že nikdy SSSR neuznával Besarábii a Bukovinu jako rumunskou a že by bylo lepší vše ihned vyřešit. Rumunský velvyslanec ale odpověděl, že sovětský požadavek musí projednat se svojí vládou. Molotov viděl, že rumunský velvyslanec byl zaskočen, což bylo dobrým příslibem a souhlasil, aby se spojil s rumunskou vládou a věc s ní projednal. Rumunsko návrh přijalo.¹⁵⁴

Sovětský svaz nakonec 26. června 1940 ultimátum Rumunsku vyhlásil. Pro Rumunsko to znamenalo, že do 24 hodin musí jeho vojenské jednotky vyklidit jak Besarábii, tak severní Bukovinu. Svůj nárok opírali Sověti nejen o velký počet obyvatel ukrajinské národnosti, ale také o skutečnost, že Besarábie dříve patřila carskému Rusku. Sověti nakonec dosáhli ještě více, když rumunské podřízení se jejich tlaku umožnilo obsadit i území zvané Herta. Molotov tuto oblast zakreslil do sovětské sféry vlivu již při jednání o paktu Ribbentrop-Molotov. O den později přijal rumunský král Carol I. sovětské ultimátum a následující den sovětská vojska vstoupila na území Besarábie a severní Bukoviny a obě území rychle obsadila. Velmi zajímavé je, že na rumunského krále naléhali nejen Němci, ale i Italové, aby ultimátum přijal. Důvodem mohl být předpoklad, že v budoucím konfliktu se SSSR, který již Hitler plánoval, se Rumunsko stane dalším spojencem Osy. Další události se přesně odvíjely podle této představy, protože vláda krále Carola I. začala s Německem více spolupracovat. Hitler i král Carol I. předvíдали, že jejich spolupráce může být v budoucím

¹⁵³ TÝŽ. s. 10.

¹⁵⁴ TÝŽ.

konfliktu velmi výhodná, protože Rumunsku by vrátila ztracená území a Německu nového spojence.¹⁵⁵ Později Rumunsko dokonce podepsalo spojeneckou smlouvu se všemi státy Osy - s Německem, Itálií a Japonskem a zapojilo se do války proti Sovětskému svazu. Besarábii a Bukovinu dostalo Rumunsko po operaci Barbarossa nazpět, ale ovládalo je pouze do roku 1944, kdy je Rudá armáda při osvobození svých západních území vybojovala nazpět a následně si je Sovětský svaz se souhlasem spojenců z antifašistické koalice ponechal.¹⁵⁶

Lze na závěr konstatovat, že Sovětský svaz při naplňování anexčních nároků zahrnutých do paktu Ribbentrop-Molotov použil opět formu ultimáta, stejně jako tomu bylo v případě pobaltských států. Sovětům k úspěchu pomohlo spojení s Německem. Na druhé straně však netušili, že Hitler Rumunsko využije pro své plány a Sověti tak dostanou nového nepřítele. Přesto se přes následný válečný konflikt s Německem, Itálií, Rumunskem, Besarábii a Bukovinu podařilo Sovětům uhájit s přispěním antifašistické koalice (SSSR, USA, Británie) a potvrdit to pařížskou mírovou smlouvou z počátku roku 1947.

¹⁵⁵ Rebeca Haynes, *Moldova: A History*, Bloomsbury Publishing 2020, s. 134.

¹⁵⁶ TÝŽ, s. 135.

8. Připojení Zakarpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi).

Sověti ve svém plánu na expanzi Podkarpatskou Rus původně neměli a potvrzuje to i text paktu Ribbentrop-Molotov. Nepochybně o ní ani neuvažovali, neboť Československo nemělo před válkou se Sovětským svazem společné hranice.¹⁵⁷

Důležitým faktorem pro osud Zakarpatské Ukrajiny, jak začala být Podkarpatská Rus za války nazývána, byl postoj bývalého československého prezidenta Edvarda Beneše. Ztráta důvěry v západní mocnosti ho v důsledku po Mnichova nutila hledat kontakty v SSSR. Neuměl si také ani představit, že by dřívější Podkarpatská Rus spadla do náruče Maďarsku nebo Polsku. Sovětský velvyslanec Majský v Londýně se na počátku války, v září 1939 setkal s dr. Benešem, který se s ním podělil o svoje úvahy ohledně budoucího rozdělení Evropy. Důležité bylo, že předpokládal a věřil, že Německo jednou válku prohraje. Beneš také podotkl, že Zakarpatská Ukrajina by měla zůstat v obnovené ČSR jen tehdy, pokud nebude mít v budoucnu Československo se SSSR společnou hranici. Kromě toho by musela Moskva projevit zájem o řešení otázky obyvatel ukrajinské národnosti žijící v Zakarpatí.¹⁵⁸ Podle vzpomínek Beneše nechtěl Majský nic sdělit ohledně dalšího postupu sovětské zahraniční politiky. Beneš proto odcházel s dojmem, že SSSR zůstane neutrální, a mohl si tak vytvořit vlastní názor na sovětské jednání.¹⁵⁹

Beneš svými schůzkami pravděpodobně nechtěně odepsal území Zakarpatské Ukrajiny z Československa. Sověti v tom viděli příležitost, jak rozšířit svoje území a včlenit do svého státu další obyvatele ukrajinské národnosti, byť někteří z nich se považovali za Rusíny, nikoliv Ukrajince. Ve válce s Německem, kdy už se předpokládalo, že Sověti německý útok zvládnou, dokonale využili situace a jako první v roce 1943 uznali Československo v předmnichovských hranicích. Pro Beneše to byla důležitá věc, Sověti v tom viděli možnost připojit Zakarpatskou Ukrajinu k SSSR bez jakýchkoliv komplikací. Zatím Beneš stále podotýkal s odkazem na kontinuitu s předválečným státem, že Zakarpatská Ukrajina patří Československu, a pokud by se jí ČSR vzdalo, pak jedině ve prospěch Sovětského svazu.¹⁶⁰ V roce 1943 Stalin přesto Beneše ubezpečoval, že Československo bude obnoveno v předválečných hranicích. Beneš

¹⁵⁷ *Molotov – Ribbentrop pact*, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quaterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 – Spring 1989.

¹⁵⁸ Ivan Pop, *Podkarpatská Rus - stručná historie států*, Libri 2014, s.152.

¹⁵⁹ Radka Kubelková, *Edvard Beneš mezi Londýnem a Moskvou: Vývoj spolupráce londýnského a moskevského exilu – od československo-sovětské smlouvy k přijetí Košického vládního programu*. Epoque 2018, s. 36.

¹⁶⁰ Ivan Pop, *Podkarpatská Rus - stručná historie států*, Libri 2014, s.153.

znovu opakoval o Zakarpatské Ukrajině, že může být pouze československá nebo sovětská.¹⁶¹ Ve skutečnosti měřily sovětské představy k jedinému cíli, k získání Zakarpatské Ukrajiny. Dokazují to dobové sovětské mapy, na nichž je oblast na sovětských mapách přejmenována na Podkarpatskou Ukrajinu.¹⁶² Stalin evidentně plánoval území Zakarpatí připojit ke svazu,¹⁶³ konkrétně k Ukrajinské SSR.¹⁶⁴

Již vstup Rudé armády na území Zakarpatské Ukrajiny byl poměrně zajímavý proto, že po jejím osvobození od německých vojsk většinu správních celků ovládali Sověti a bývalému Československu přenechali pouze 1/3 správního okruhu. Dne 3. listopadu 1944 již na Podkarpatské Rusi padla zmínka v divadle o připojení se k ukrajinským bratrům v Sovětském svazu. O něco později vyhlásili Sověti na území Zakarpatské Ukrajiny „dobrovolný“ nábor do Rudé armády, což mimo jiné porušovalo ústavu bývalého Československa.¹⁶⁵ Sověti již v roce 1944 přišli s jiným názvem země, když začali používat termín Zakarpatská Ukrajina.¹⁶⁶ A v Mukačevu začali vydávat noviny s názvem Zakarpatská pravda, v nichž bylo převládajícím tématem spojení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou.¹⁶⁷ Již 19. listopadu 1944 byla založena Komunistická strana Zakarpatské Ukrajiny. Ta měla jediný hlavní cíl, a to předat Zakarpatskou Ukrajinu do rukou SSSR. V prosinci vydala KSZU manifest o připojení k SSSR. Velkou zásluhu na souhlasu obyvatelstva Zakarpatské Ukrajiny měla NKVD, která zajistila náležitou propagandu a vyřazení lidí, kteří byli proti spojení se Sovětským svazem.¹⁶⁸ S ohledem na uvedené události to vypadalo, že Ukrajinci a Rusíni si skutečně přáli spojit se se Sovětským svazem.¹⁶⁹

Přesto předání Beneš odmítl. Stalin se tak musel do věci vložit osobně a za spolupráce KSČ a Klementa Gottwalda pohrozil Benešovi, že má připraveného i jiného případného kandidáta na vedení státu.¹⁷⁰ Beneš nakonec na sovětský nátlak přistoupil, ale Stalinovi ani Molotovovi jeho váhavý souhlas nestačil, a proto potřebovali jeho přímý souhlas.¹⁷¹ Beneš tedy

¹⁶¹ TÝŽ, s. 155.

¹⁶² TÝŽ, s. 156.

¹⁶³ TÝŽ, s. 161.

¹⁶⁴ Marek Pečenka, František Honzák, Jitka Vlčková, *Evropa v proměnách staletí*, Libri 1997, s.481.

¹⁶⁵ Ivan Pop, *Podkarpatská Rus - stručná historie států*, Libri 2014, s.158.

¹⁶⁶ Jan Rychlík - Magdalena Rychlíková, *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946*, Praha 2016, s. 8.

¹⁶⁷ Ivan Pop, *Podkarpatská Rus - stručná historie států*, Libri 2014, s.159.

¹⁶⁸ TÝŽ, s. 161.

¹⁶⁹ Karel Kaplan, *Poválečné Československo: Československo 1945-1948 národy a hranice*, Mnichov 1985, s. 37.

¹⁷⁰ Ivan Pop, *Podkarpatská Rus - stručná historie států*, Libri 2014, s.162.

¹⁷¹ TÝŽ, s. 163.

napsal Stalinovi dopis, ve kterém výslovně souhlasil, aby Zakarpatská Ukrajina byla součástí SSSR. Požadoval však, aby se tak stalo až po skončené války, aby nevznikl nebezpečný precedens kvůli českému pohraničí. Dne 29. června 1945 byl osud Zakarpatské Ukrajiny dořešen mezivládní dohodou,¹⁷² kterou podepsal za československou vládu premiér Zdeněk Fierlinger a státní tajemník ministerstva zahraničních věcí dr. Václav Clementis a za sovětskou vládu ministr zahraničí Vjacheslav Molotov.¹⁷³

Nesporně zajímavé je, že se smlouva odkazuje na předchozí Saint-Germainskou smlouvu z roku 1919. Ve smlouvě je konstatováno, že hranice Československu se vrátí do předválečných linií, ale je tam také zmíněno, že vzhledem k přátelské dohodě mezi oběma státy a přání obyvatelstva Zakarpatská Ukrajina se stane součástí Ukrajinské SSR. Součástí smlouvy byla i mapa, která zobrazovala nové hranice mezi SSSR a Československem, přímým sousedem Sovětského svazu se stalo území Slovenska. *Smlouva byla podepsána v Moskvě ve třech jazycích rusky, slovensky a ukrajinsky, ratifikace smlouvy byla provedena v Praze.*¹⁷⁴ Prozatímní národní shromáždění schválilo mezivládní dohodu 22. listopadu 1945.¹⁷⁵

Stalin a Molotov společně dokázali po dlouhých jednáních opět uspět, když připojili k Sovětskému svazu už po skončení války další oblast, se kterou před druhou světovou válkou nepočítali.

¹⁷² TÝŽ. s. 164.

¹⁷³ United Nations, *Treaty Series*, vol. 504, 1964 p. (310-314) dostupné z: <http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19450629-1.pdf>.

¹⁷⁴ TÝŽ.

¹⁷⁵ TÝŽ.

Závěr

Bakalářská práce si kladla za cíl zodpovědět několik otázek:

- 1/ Proč SSSR požadoval území bývalého Ruského impéria zpět a jakým způsobem?
- 2/ Proč SSSR spolupracoval s Německem na rozdělení území ve východní Evropě?
- 3/ Zda se podařilo SSSR realizovat všechny plány na územní zisky?

Práce doložila, že Sověti požadovali nazpět území bývalého ruského impéria, jelikož Sovětský svaz považovali za jeho nástupnický stát. Z Molotovových vzpomínek bylo patrné, že sovětské vedení vnímalo bývalé území carského Ruska jako svoje vlastní a nikdy se ho nevzdalo. Často pak při požadavcích na provedení teritoriálních změn používali historický nárok jako argument pro obhajobu před světem. Skutečně také kromě Finska získali území bývalého carského Ruska zpět.

Práce se pokusila vyjasnit také okolnosti důležité spolupráce Sovětského svazu s Německem na prahu války, když se jednalo o Polsko, ve kterém bojoval SSSR společně s Německou říší. Oba státy měli velký zájem o předělání hranic ve východní Evropě, proto spolu velmi spolupracovaly. Časem se ale ukázalo, že se oba státy v náhledech na rozdělení části východní Evropy začaly rozcházet. Zjistil jsem, že po zabrání Polska došlo k jednáním ohledně Litvy. Podle paktu Ribbentrop-Molotov mělo Německo získat Litvu do své sféry vlivu, jenže ji přenechalo Sovětům. Ukázalo se, že původní smlouva nebyla zcela dodržena. V případě Finska nepomohlo Německo už vůbec, naopak mu posílalo výzbroj. Ohledně Besarábie a Bukoviny bylo zjištěno, že Němci sice Sovětům pomohli, když souhlasili se sovětskou anexí, ale učinili tak proto, že věděli, že se Rumunsko v budoucnu kvůli tomu přikloní k Německu a bude s ním vojensky spolupracovat. Analýza vývoje vzájemných sovětsko-německých vztahů také potvrdila, že spolupráce Sovětského svazu a Německa při rozdělování území části východní Evropy se postupem času zhoršovala. Při polské anexi spolupracoval Sovětský svaz a Německo se vzájemnou podporou a vstřícností, ale při uskutečňování ostatních teritoriálních požadavků však spolu již oba státy nespolupracovaly. Posléze je možné doplnit, že Sověti dokázali využít svého vítězství v druhé světové válce a získat nová území, o nichž v roce 1939 s Němci nejednali. Zatímco zisk oblasti kolem kdysi pruského Kaliningradu byl výsledkem porážky Německa, získání Zakarpatské Ukrajiny od Československa důsledkem uzavřené spojenecké smlouvy, jejíž váha měla narůst i vytvořením společné hranice.

Zjistilo se, že Sověti dokázali zrealizovat Ribbentrop-Molotov pakt, nicméně trochu jinak, než původně předpokládali. Východní Polsko, které měl Stalin v plánu, se podařilo získat a udržet i za cenu válečného konfliktu s Polskem. Naopak územní nároky na Finsko se podle Ribbentrop-Molotov paktu nepodařilo naplnit. Sověti narazili především na finskou organizovanou a spolehlivou obranu, tudíž se nepodařilo získat Finsko celé, jak bylo v původním plánu, přesto se ale Sověti zmocnili finské části Karélie, Sally, Rybářského poloostrova, a ostrovů ve finském zálivu, opět za cenu válečného konfliktu. Sověti nadále potřebovali pobaltské státy pro lepší přístup k moři. V tomto případě ale k válce nedošlo a Sověti v podstatě pod hrozbou války a propagandy mezi obyvatelstvem donutili pobaltské státy připojit se k SSSR. SSSR naplnilo i další článek německo-sovětské smlouvy, když anektovalo Besarábii a severní Bukovinu. Po válce se podařilo Sovětům získat od Československa také Zakarpatskou Ukrajinu, se kterou původně nepočítali. A rozhodující podíl na porážce Německa umožnil Sovětskému svazu ponechat si oblast dnešního Kaliningradu. Zjišťujeme tedy, že Sověti nakonec v mnoha případech svůj původní záměr o své expanzi do východní Evropy dodrželi s výjimkou Finska a poválečných úspěchů.

Práce se věnovala také analýze jednání Stalina a Molotova a jejich velmocenských představ a územních požadavků. Zjistili jsme, že nejčastějším způsobem pro získání území bylo ultimátum vyhrožující válkou. Ultimáta byla využita ve všech případech velmocenské anexe v letech 1939–1941. Poválečných zisků Kaliningradu a Zakarpatské Ukrajiny se to pochopitelně netýkalo. Ukázalo se také, že propagandu mezi místním obyvatelstvem a spolupráci s komunistickou stranou v daném státě týkající se připojení jeho území k SSSR, Sověti hojně využívali jako metodu, která měla napomoci úspěšné anexi.

Bylo zjištěno, jak své nároky Sověti objasňovali světové veřejnosti. Nejčastěji argumentovali faktem etnických menšin a jejich připojením k většinovému národu žijícím v Sovětském svazu (zejména Ukrajinci a Bělorusové). V územních požadavcích vůči Finsku ale argument v podobě národnostní menšiny nebylo možné využít. V případě územních požadavků vůči Finsku se jednalo především o historické důvody převzaté z velmocenského chování carského Ruska.

Vítězství Sovětského svazu ve světové válce a porážka Hitlerovského Německa mu umožnily územní zisky z počátku války udržet, a ještě je zvětšit.

Mapa znázorňuje poválečné hranice SSSR. Černou čarou je vyznačena předválečná hranice.

Státní uspořádání střední a východní Evropy po druhé světové válce

Státní uspořádání střední a východní Evropy po druhé světové válce, In: FELCMAN, Ondřej: Územní vývoj střední Evropy v letech 1918–1993. (Mapa upravena se souhlasem autora)

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Archivní

Directive no. 02622 of 9 June 1940 by People's Commissar for Defence of the Soviet Union about putting the Baltic Fleet into the state of combat readiness. - Russian State Navy Archives (RGAVMF), f. R-92, op. 2c, d. 671, l. 1-2.

Molotov – Ribbentrop pact, edd. Saulius Sužiedėlis, Lithuanian Quaterly Journal Of Arts And Sciences, Volume 35, No.1 - Spring 1989.

Мирный договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Финляндской Республикой, <http://heninen.net/sopimus/1940.html>.

United Nations, *Treaty Series*, vol. 504, 1964 p. (310-314) dostupné z: <http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19450629-1.pdf>.

The Combat Order of the 8th Army of Red Army for subjugating Estonia on 13 June 1940 - Russian State Military Archives (RGVA), f. 32578, op. 1, d. 24, l. 9-11.

Vzpomínky

CHUEV, F., MOLOTOV, *Molotov remembers: Inside Kremlin politics : conversations with Felix Chuev*, Chicago: I.R. Dee. , V. M., & Resis, A. 1993.

VON RIBBENTROP, Rudolf, *My father Joachim von Ribbentrop*, Pen and Sword, Great Britain 2019.

Tisk

Národní listy 1939, Národní knihovna České republiky, Signatura: 54 A 150, roč.79 č.34.

Literatura:

ANUŠAUSKAS, Arvydas: *Lessons of History: the Silent Occupation of 1940*, Vilnius 2014.

BULLOCK, Alan: *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*. Plzeň 1995.

FELCMAN, Ondřej: *Územní vývoj střední Evropy v letech 1918–1993*. Univerzita Hradec Králové 2012.

- GOLEA Traian, *Bessarabia and Bucovina*, Romanian Studies 1981
- HASLAM, Jonathan: *Soviet Foreign Policy 1930–1933*. London 1983.
- HAYNES, Rebeca: *Moldova: A History*, Bloomsbury Publishing 2020
- KAPLAN Karel: *Poválečné Československo: Československo 1945–1948, národy a hranice*, Mnichov 1985.
- KUBELKOVÁ Radka: *Edvard Beneš mezi Londýnem a Moskvou: Vývoj spolupráce londýnského a moskevského exilu – od československo-sovětské smlouvy k přijetí Košického vládního programu*, Epoque 2018.
- PEČENKA, Marek – HONZÁK, František – VLČKOVÁ, Jitka: *Evropa v proměnách staletí*, Libri 1997 2.vydání.
- PIPES, R.: *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917–1923*, Harvard University Press 1964.
- POP, Ivan, *Podkarpatská Rus – stručná historie států*, Praha 2014.
- RICHTER Karel, *Hranice placená krví: Sovětsko–finské války*, Epoque 2014.
- RICHTER, Karel: *Válka začala v Polsku: Fakta o německo-sovětské agresi*, Epoque 2018.
- ROBERTS Geoffrey: *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953 Paperback*, Yale University Press, November 5, 2008.
- ROBERTS Geoffrey: *Molotov: Stalin's Cold Warrior*, Washington D.C. 2012.
- SNYDER, Timothy, *Krvavé země Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Paseka, Prostor 2013.
- ŠVABE, Arveds, *The Story of Latvia—A Historical Survey*, Latvian National Foundation, Stockholm 1949.
- ULAM, Adam B., *Soviet Ideology and Soviet Foreign Policy*, Cambridge University 2011.
- WEGNER, Bernd, *From peace to war Germany, Soviet Russia and the world 1939-1941*, Berghahn Books, Oxford 1997.

Seznam map

1. Státně politická organizace východní Evropy do roku 1918
2. Státně politické uspořádání východní Evropy podle versailleské mírové konference
3. Ribbentrop-Molotov pakt
4. Mapa moskevského míru
5. Státní uspořádání střední a východní Evropy po druhé světové válce

Přílohy